

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Nikola Válková

**Právní aspekty pojmu svéprávnosti ve vybraných oblastech
rodinného práva**

Diplomová práce

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Právní aspekty pojmu svéprávnosti ve vybraných oblastech rodinného práva* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 119 353 znaků včetně mezer.

V Olomouci dne 20. 5. 2024

.....

Nikola Válková

Tímto děkuji vedoucí mé diplomové práce JUDr. Lence Westphalové, Ph.D., za odborné vedení práce, její připomínky, ochotu a vstřícný přístup.

Obsah

Seznam použitých zkratk	5
Úvod	6
1. Svěprávnost a její vymezení	8
1.1. Plná svěprávnost.....	9
1.2. Částečná svěprávnost.....	10
1.3. Omezená svěprávnost.....	11
1.3.1. Ustanovení opatrovníka.....	14
2. Určování rodičovství	16
2.1. Souhlasné prohlášení osoby omezené ve svěprávnosti.....	18
2.1.1. Překážky na straně matky.....	20
2.2. Popření otcovství.....	22
2.2.1. Popírání otcovství osobou omezenou ve svěprávnosti.....	24
2.3. Dílčí závěr.....	25
3. Rodičovská odpovědnost	28
3.1. Rozsah pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti.....	30
3.1.1. Omezení svěprávnosti bez současného zásahu do rodičovské odpovědnosti.....	33
3.2. Výkon rodičovské odpovědnosti rodiče omezeného ve svěprávnosti.....	36
3.2.1. Právní postavení osoby omezené ve svěprávnosti před narozením dítěte.....	38
3.2.2. Právní postavení osoby omezené ve svěprávnosti po narození dítěte.....	40
3.3. Dílčí závěr.....	43
Závěr	46
Seznam použitých zdrojů	48
Shnutí	52
Abstract	53
Klíčová slova	54
Keywords	55

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, ve znění pozdějších předpisů
Listina, LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ObčZ z roku 1950	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
ObčZ z roku 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZO	Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění účinném od 1. 1. 1917 do 31. 12. 1965
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ÚPD	Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.
ZŘS	Zákon č. 292/2012 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
ZZS	Zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Tématem mé diplomové práce je problematika některých právních aspektů pojmu svéprávnosti ve vybraných oblastech rodinného práva. S ohledem na omezený rozsah této práce se budu v podrobnostech zaměřovat na vybrané problémy spojené s omezenou svéprávností osob v oblasti určování rodičovství a rodičovské odpovědnosti.

Zvolené téma považuji za vhodné ke zpracování především s ohledem na skutečnost, že problematika neplně svéprávných osob je zákonnou úpravou řešena spíše okrajově a doposud vyvolává řadu nevyřešených či sporných otázek. Právní úprava rodinného práva vychází z požadavku zvláštní ochrany práv dětí, přičemž primárním cílem stanovuje zajištění souladu s nejlepším zájmem dítěte. K tomu, aby bylo možné těmto požadavkům dostát a zajistit ochranu práv a oprávněných zájmů nejen dětí ale i samotných osob omezených ve svéprávnosti, považuji za důležité věnovat otázkám svéprávnosti v oblasti rodinného práva zvýšenou pozornost.

Svou práci jsem rozčlenila do tří základních částí, které by měly tvořit ve svém souhrnu ucelený obraz. V rámci jednotlivých částí se pokouším zodpovědět sporné otázky, jež jsou s těmito oblastmi spojeny a odbornou veřejností nejčastěji diskutovány.

První kapitola, v jejímž rámci usiluji o stručné a přehledné vymezení podstaty institutu svéprávnosti, slouží k prvotnímu přiblížení dané problematice. Pro úplnost obrazu o daném institutu věnuji v této kapitole krátce pozornost plné a částečné svéprávnosti, podrobněji se zaměřuji na pojetí omezené svéprávnosti a v souvislosti s ní i na aspekty ustanovení opatrovníka.

Druhá kapitola pojednává o určování rodičovství, při němž může hrát svéprávnost velmi významnou roli. Nejprve v obecné rovině vymezuji určování mateřství a podstatu jednotlivých domněnek otcovství. Pozornost zaměřuji na určení otcovství na základě tzv. druhé domněnky otcovství. Kladu si zde otázku o vhodnosti a správnosti právní úpravy *de lege lata*. Zaobírám se posouzením, zda skutečně může za neplně svéprávného jednat v této záležitosti jeho opatrovník. V závěru kapitoly shrnuji pro komplexní posouzení určování rodičovství právní úpravu popírání otcovství a vyjadřuji se k otázce, zda popření otcovství opatrovníkem představuje jeho oprávnění či povinnost.

Třetí kapitola pojednává o rodičovské odpovědnosti, a to zejména o jejím výkonu ze strany osoby omezené ve svéprávnosti. Posuzuji zde vzájemný vztah rozsahu omezení svéprávnosti a rozsahu pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti a zabývám se otázkou, zda musí vést omezení svéprávnosti bez dalšího ve všech případech současně k zásahu do rodičovské odpovědnosti. V rámci této kapitoly dále hodnotím právní postavení osoby, jež byla dříve omezená ve svéprávnosti a následně se stane rodičem, a shrnuji způsoby řešení

nastalé situace, které právní předpisy v této souvislosti nabízí.

Cílem diplomové práce je pokusit se o komplexní shrnutí stávající hmotněprávní úpravy vztahující se k osobám s omezenou svéprávností v oblasti určování rodičovství a rodičovské odpovědnosti a závěrů judikatury i komentářové literatury s ní související, a dále kriticky zhodnotit účelnost a vhodnost právní úpravy *de lege lata*, poukázat na stěžejní praktické i teoretické problémy a zabývat se možnostmi jejich konstruktivního řešení.

K dosažení stanovených cílů bude použita metoda deskriptivní, analytická a výkladová. Deskriptivní metoda převažuje v úvodu každé kapitoly a má sloužit díky popisu současného právního stavu k uvedení do příslušné problematiky. Za využití analytické metody a metody výkladové bude dále zkoumán obsah a význam jednotlivých ustanovení a institutů. Práce s judikaturou a názory autorů odborné literatury bude spočívat v podstatné části v komparaci s jinými názory a závěry, případně povede k přijímání závěrů vlastních.

Použité zdroje zahrnují především komentářovou literaturu, monografie, odborné články a judikaturu, které se danou problematikou zabývají.

Diplomová práce vychází z právního stavu ke dni 1. 1. 2024.

1. Svěprávnost a její vymezení

Svěprávnost upravuje ustanovení § 15 odst. 2 OZ jako způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem, tj. právně jednat. V právní nauce je pojem svěprávnosti přijímán dlouhodobě, přestože byl v minulosti používán pouze v souvislosti s OZO. ObčZ z roku 1950 i ObčZ z roku 1964 hovořily o způsobilosti k právním úkonům, kterou vymezovaly jako způsobilost vlastními právními úkony nabývat práva a brát na sebe povinnosti. OZ se navrácí k pojmosloví OZO a opouští pojem právního úkonu. Pro způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a povinnosti zavádí OZ tradiční označení pojmem svěprávnost. Užitím pojmu svěprávnosti došlo podle Důvodové zprávy k OZ k věcně správné změně právní úpravy, jelikož kdo je schopen pro sebe vlastním právním jednáním nabývat práva a zavazovat se k povinnostem, je osobou svého práva (*persona sui iuris*).¹

Prostřednictvím konání či opomenutí umožňuje svěprávnost člověku aktivně se účastnit právního života. Svěprávnost zahrnuje způsobilost vlastním jednáním zakládat, měnit a rušit práva a povinnosti. Představuje tedy jeden z klíčových pojmů práva, jelikož se od něj odvíjí možnost vystupovat v právních vztazích. Plnou svěprávnost proto nemohou mít nezletilí a osoby stížené duševní poruchou, jelikož tyto osoby nejsou schopny z důvodu svého věku či psychického onemocnění utvářet si svobodnou vůli a vnímat hodnotu a následky svého jednání.² Svěprávnost se tedy chápe jako výraz rozumových a volních schopností tvořících předpoklad pro nezpochybnitelné právní jednání.³ Vzhledem k tématu a rozsahu diplomové práce se v této kapitole nebudu blíže zabývat sporností svěprávnosti u právnických osob.

Svěprávnost jako institut hmotného práva hraje významnou roli v právu procesním. Podle OSŘ má každý procesní způsobilost v tom rozsahu, v jakém je svěprávný. Způsobilost samostatně právně jednat před soudem jako účastník může být rozhodnutím soudu omezena. I v případě, kdy se jedná o fyzickou osobu, která není plně svěprávná, ovšem jinak by byla v dané věci procesně způsobilá, může v závislosti na okolnostech případu předseda senátu rozhodnout, že musí být tato osoba v konkrétním řízení zastoupena zákonným zástupcem nebo opatrovníkem.⁴

Podle intelektuální a volní vyspělosti člověka lze rozlišovat plnou svěprávnost, částečnou svěprávnost a omezenou svěprávnost.

¹ STANISLAV, Antonín. In: KŘIVÁČKOVÁ, Jana a kol. *K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 55.

² HURDÍK, Jan. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 94.

³ Tamtéž, s. 144.

⁴ MUZIKÁŘ, Martin. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání (2. aktualizace). [online databáze]. Praha: C. H. Beck, 2023, § 15, marg. č. 15 [cit. 20. 1. 2024]. Dostupné z: databáze beck-online.cz

1.1. Plná svéprávnost

Plně svéprávným se člověk stává zletilostí, která se nabývá dovršením osmnáctého roku věku (§ 30 odst. 1 OZ). Svéprávnosti se nabývá postupně v závislosti na psychické vyspělosti člověka a působení zákonného zástupce.⁵

V zájmu právní jistoty stanovuje zákon určitým konkrétním způsobem hranice. Kombinací pevné a flexibilní věkové hranice pro otázky zletilosti a svéprávnosti nezletilých OZ navazuje na předchozí právní úpravu. Pro plnou svéprávnost v obecné rovině a pro zletilost zákon stanoví pevnou věkovou hranici, pro posuzování svéprávnosti nezletilých před dosažením plné svéprávnosti ovšem přesné věkové hranice konkretizovány nejsou.⁶ Z toho důvodu je nutno zletilost a svéprávnost odlišovat. Na rozdíl od bezvýjimečného nabytí zletilosti dovršením osmnáctého roku věku může jedinec nabýt svéprávnost v určitých případech i jinak než zletilostí.⁷

Současná právní úprava na rozdíl od ObčZ 1964 upravuje navíc dva způsoby dřívějšího nabytí svéprávnosti. Nezletilý může nabýt svéprávnost přiznáním svéprávnosti či uzavřením manželství.

Přiznání svéprávnosti bývá často, mimo jiné i v Důvodové zprávě k OZ, chybně označováno pojmem emancipace. Přiznání svéprávnosti ovšem spočívá v přidání či prominutí let, a nikoliv ve vynětí z moci otcovské.⁸ Řízení o přiznání svéprávnosti může být zahájeno pouze na návrh nezletilého či jeho zákonného zástupce, souhlasí-li s návrhem nezletilý. Na základě soudního rozhodnutí může nabýt svéprávnosti nezletilý, který dosáhl věku šestnácti let, je osvědčena jeho schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti, a s návrhem souhlasí jeho zákonný zástupce. Zákonnými zástupci dítěte jsou zpravidla jeho rodiče, kteří mají v rámci rodičovské odpovědnosti povinnost i právo péče o nezletilého. Přiznání svéprávnosti vede mimo jiné také k zániku rodičovské odpovědnosti (§ 858 OZ). Souhlas s přiznáním svéprávnosti tudíž musí být dán oběma rodiči nezletilého. To neplatí v případě, pokud má dítě pouze jednoho rodiče nebo došlo-li k zásahu do rodičovské odpovědnosti jednoho z rodičů soudem. Není-li žádný z rodičů, který má a vůči dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, může souhlas udělit i poručník. Soud může vyhovět návrhu na přiznání svéprávnosti i v jiných případech pouze tehdy, pokud je to z vážných důvodů v zájmu nezletilého.⁹

Řízení o povolení uzavřít manželství lze zahájit na návrh nezletilého, který dovršil věku šestnácti let a hodlá uzavřít manželství. Pro toto řízení zákon nevyžaduje procesní zastoupení,

⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 349.

⁶ TINTĚRA, Tomáš. In: KŘIVÁČKOVÁ, Jana a kol. *K pojetí člověka...*, s. 108–109.

⁷ HURDNÍK, Jan. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I...*, s. 94.

⁸ RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 25.

⁹ HURDNÍK, Jan. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I...*, s. 94.

jelikož nezletilému přiznává plnou procesní způsobilost (§ 469 odst. 3 ZŘS). Řízení zahájeného na návrh nezletilého se účastní i osoba, s níž má být manželství uzavřeno a jeho zákonní zástupci. Manželství uzavřené nezletilým mladším šestnácti let nevznikne a jednalo by se o manželství zdánlivé (*non matrimonium*). Pokud by došlo k uzavření manželství nezletilým, který není plně svéprávný a dovršil věku šestnácti let, bez povolení soudu, jednalo by se o manželství neplatné.¹⁰

Uplatnění zásady *clausula rebus sic stantibus* je v případě nabytí svéprávnosti uzavřením manželství vyloučeno. V rámci právní úpravy přiznání svéprávnosti ovšem zákon o odpadnutí předpokladů přiznání svéprávnosti nepojednává. Skutečnost, že zánikem manželství či prohlášením manželství za neplatné se svéprávnost neztrácí, byla upravena již v ObčZ 1964 (§ 8 odst. 2 ObčZ z roku 1964). Odborná literatura uvádí, že ustanovení § 30 odst. 2 OZ bylo do nového kodexu začleněno z určité setrvačnosti a jeho smysl nespočíval v založení možnosti zrušit přiznání svéprávnosti. Svéprávnost se tedy neztrácí a je-li to třeba, může dojít k omezení svéprávnosti člověka rozhodnutím soudu, pokud nepostačuje využití některé z alternativ k zásahu do svéprávnosti jejím omezením.¹¹

1.2. Částečná svéprávnost

V případě nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, konstruuje zákon vyvratitelnou domněnku, že je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.¹² Rozumová a volní vyspělost se posuzují objektivně, nikoliv tedy v každém konkrétním případě jednotlivě, nýbrž za použití abstraktního modelu průměrného člověka. Presumuje se, že nezletilý má svéprávnost odpovídající rozumové a volní vyspělosti přiměřené jeho věku. Zákon umožňuje na základě důkazu opaku provést posouzení rozumové a volní vyspělosti ze subjektivního hlediska s ohledem na individualitu konkrétního nezletilého, a ačkoliv by objektivně byl k právnímu jednání svéprávný, konkrétní stupeň rozumové a volní vyspělosti tomu nemusí odpovídat.¹³

Výjimku z částečné svéprávnosti představují právní jednání, k nimž jsou plně způsobilí i nezletilí. Jedná se o výkon ryze osobních práv, která jsou úzce spjata s životem člověka, jako například právo na život, tělesnou integritu a další.

Právní úprava v ObčZ 1964 stanovila možnost nezletilého v jeho způsobilosti k právním úkonům dále omezit, případně jej této způsobilosti zbavit. Zákon upravuje podpůrná opatření při narušení schopnosti *zletilého* právně jednat, kam patří i omezení svéprávnosti. Ztotožňují

¹⁰ Tamtéž, s. 124–126.

¹¹ Srov. TINTĚRA, Tomáš. In: KŘIVÁČKOVÁ, Jana a kol. *K pojetí člověka...*, s. 137.

¹² DOBROVOLNÁ, Eva. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I...*, s. 137.

¹³ Tamtéž, s. 138.

se s názorem Dobrovolné¹⁴, dle něhož lze teleologickým výkladem dospět k závěru, že podpůrná opatření, která mají primárně chránit osobu s narušenou schopností právně jednat, se mohou vztahovat i na nezletilé.¹⁵ Omezit svéprávnost pak lze nepochybně v případě nezletilých, kteří nabylí plné svéprávnosti jejím přiznáním soudem či uzavřením manželství.

Zákonnými zástupci dítěte jsou jeho rodiče, pokud jsou nositeli rodičovské odpovědnosti a mohou ji vykonávat. Zákonný zástupce může udělit předem ve shodě se zvyklostmi soukromého života či k dosažení určitého účelu souhlas k právnímu jednání nezletilého. Souhlas může být udělen výslovně i konkludentně, předem či následně. V opačném případě, jde-li o právní jednání ne plně svéprávného nezletilého, je toto jednání pro rozpor se zákonem a veřejným pořádkem absolutně neplatné.¹⁶ Obecné negativní pravidlo stanoví, že nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, není nikdy, bez ohledu na obsah ostatních ustanovení, způsobilý jednat samostatně v těch záležitostech, ke kterým by i jeho zákonný zástupce potřeboval přivolení soudu (§ 36 odst. 1 OZ).

Druhá část občanského zákoníku obsahuje ustanovení týkající se nezletilých nesvéprávných dětí, která stanoví konkrétní věkovou hranici, jako například sňatečný věk a sňatečnou způsobilost, právo dát souhlas k osvojení a výkon rodičovské odpovědnosti.¹⁷

1.3. Omezená svéprávnost

Instituty podpůrných opatření a omezení člověka ve svéprávnosti slouží k zabezpečení zájmů člověka, který není schopen samostatně právně jednat. Je-li využití institutů podpůrných opatření způsobilé zabezpečit zájmy člověka nezpůsobilého samostatně právně jednat stejně kvalitním způsobem jako omezení svéprávnosti, mají být podpůrná opatření využívána přednostně. Zájmy takové osoby přitom musí být chráněny účinným a bezpečným způsobem.¹⁸

Právní úprava svéprávnosti v OZ stanovila významné věcné změny. ObčZ z roku 1964 upravoval omezení a zbavení způsobilosti k právním úkonům pouze v jednom ustanovení, které umožňovalo fyzickou osobu zletilou i nezletilou omezit ve způsobilosti k právním úkonům nebo ji způsobilosti k právním úkonům dokonce zbavit. Nová právní úprava svéprávnosti již zbavení fyzické osoby svéprávnosti neumožňuje.¹⁹

¹⁴ Tamtéž, s. 139.

¹⁵ V komentářové literatuře se lze setkat s názory, které aplikaci podpůrných opatření i ve vztahu k nezletilým považují za samozřejmou. Viz MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 438.

¹⁶ DOBROVOLNÁ, Eva. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I...*, s. 143.

¹⁷ RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 26–28.

¹⁸ SVOBODA, Karel. *Nesporná řízení III*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 2.

¹⁹ TINTĚRA, Tomáš. In: KRIVÁČKOVÁ, Jana a kol. *K pojetí člověka...*, s. 55–56.

Výlučnou pravomocí k omezení svéprávnosti člověka disponuje soud. K omezení svéprávnosti, jakožto opatření *ultima ratio*, se lze uchýlit pouze za splnění zákonem stanovených předpokladů.

Základním předpokladem je, že k omezení svéprávnosti je možno přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti, přitom musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti. Zákon také stanoví, že omezit svéprávnost člověka lze jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření. S ohledem na judikaturu Ústavního soudu je proto při rozhodování nutno v každém konkrétním případě uplatnit princip poměrnosti.²⁰ Mezi podpůrná opatření stanovená zákonem patří zastoupení členem domácnosti, nápomoc při rozhodování a předběžná prohlášení.

Zákon dále stanovuje další pravidla pro omezení svéprávnosti, a to zejména zájem člověka, existenci duševní poruchy, která není jen přechodná, rozsah, v jakém člověk není pro tuto duševní poruchu schopen právně jednat a časové omezení na dobu nutnou pro její vyřízení, nebo na jinak určenou určitou dobu, nejdéle však na tři roky či pět let.²¹

Duševní porucha není OZ blíže konkretizována. Dle § 123 TZ se duševní poruchou rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka. Za duševní poruchu²² se nepovažují lehké a středně těžké poruchy osobnosti, a proto nemohou být důvodem pro omezení svéprávnosti. Komentářová literatura uvádí jako příklady duševních poruch nikoliv přechodného rázu schizofrenní onemocnění, demenci, mentální retardaci, závislosti, těžké úzkostné poruchy a závažné poruchy osobnosti.²³

Vymezení rozsahu, v jakém je způsobilost člověka samostatně právně jednat omezena, ukládá soudu také ustanovení § 40 odst. 2 ZŘS. Právní úprava výslovně nestanovuje, jakým způsobem má být formulován výrok rozhodnutí. Soud má tudíž možnost vymežit rozsah negativním či pozitivním výčtem, případně jejich kombinací.²⁴ Pokud soud ve výroku rozhodnutí uvede právní jednání, ve kterých se svéprávnost osoby omezuje, vyplývají z výčtu formulovaného

²⁰ K tomu srov. např. náleží Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2016, sp. zn. II. ÚS 934/16, v němž uvádí: „V odůvodnění rozhodnutí o omezení svéprávnosti musí být vždy konkrétně uvedeno, koho, resp. co obrožuje plná svéprávnost osoby omezené, a dále je třeba odůvodnit, proč nelze situaci řešit mírnějšími prostředky. Nebezpečí, že v případě neomezené svéprávnosti dojde ke závažné újme na straně člověka, musí být nikoliv jen hypotetické. Soud při zvažování, zda a do jaké míry přikročí k omezení svéprávnosti, zvažuje, zda míra tohoto nebezpečí a případný následek vyváží tak zásadní zásah do práv člověka, jakým je omezení svéprávnosti.“

²¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 36.

²² K pojmu duševní porucha srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3061/2012.

²³ LOMOZOVÁ, Andrea, SPÁČILOVÁ, Zuzana. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, s. 115.

²⁴ KRIVÁČKOVÁ, Jana. In: KRIVÁČKOVÁ, Jana a kol. *K pojetí člověka...*, s. 74.

negativním způsobem *a contrario* ostatní jednání, ke kterým osoba způsobilá je.²⁵ Druhou možností je vymezit rozsah omezení výčtem pozitivním, tedy *de facto* uvést jednání, ke kterým je osoba způsobilá, když k ostatním právním jednáním způsobilá není. V rámci komentářové literatury k současné právní úpravě se lze setkat i s názory, které považují za správné využití pouze výčtu negativního. Dvořák uvádí, že „*oproti pozitivnímu výčtu, kterým se ne vždy podaří zachytit veškeré situace, ve kterých by způsobilost člověka právně jednat měla zůstat zachována, má negativní výčet nezanedbatelnou výhodu spočívající v praktičnosti, větší přesnosti a výstižnosti.*“²⁶

Obecně se na základě soudní praxe upřednostňuje výčet negativní. Důvodem je, že prostřednictvím pozitivního výčtu lze obtížněji vymezit všechna v úvahu připadající právní jednání, v nichž by způsobilost člověka právně jednat měla zůstat zachována. Z toho důvodu hrozí, že ve výroku rozsudku nebudou uvedena všechna právní jednání, ke kterým je osoba způsobilá.²⁷

Výrok rozsudku, jakožto závazná část rozhodnutí, by měl být vymezen vždy co nejpřesněji, aby nedocházelo k rozporům a nepřiměřeným zásahům do osobní integrity posuzované osoby. Opomenutí právního jednání, k němuž není posuzovaná osoba způsobilá, v taxativním výčtu formulovaném negativním způsobem nepochybně nemá tak závažný dopad do osobní integrity posuzovaného jako v případě výčtu pozitivního. Srozumitelnost a určitost formulace výroku rozsudku jsou obecnými předpoklady materiální vykonatelnosti rozhodnutí. V souladu se zásadou omezení svéprávnosti jen v nezbytném rozsahu²⁸ považuji užití negativního výčtu za vhodnější a lépe odpovídající zákonným požadavkům.

Právní jednání, k němuž posuzovaný vykazuje způsobilost, není nutno posuzovat v dlouhodobém časovém horizontu, poněvadž zákon stanoví povinnost soulad s aktuálním stavem posuzovaného pravidelně přezkoumávat. Časové omezení²⁹ podle ustanovení § 59 OZ je třeba vykládat tím způsobem, že svéprávnost lze omezit v souvislosti s určitou záležitostí na dobu nutnou pro její vyřízení, nebo na dobu pevně určenou podle úvahy o tom, jak dlouho budou trvat důvody pro omezení svéprávnosti. Zákon vymezuje hranici délky doby omezení svéprávnosti nejdéle na tři roky, případně je-li zjevné, že se stav člověka v této době nezlepší, na dobu nejdéle pěti let. Uplynutím tří (popř. pěti) let od právní moci rozhodnutí zanikají právní účinky omezení ze zákona, a to i v případě, opomene-li soud takovou dobu ve výroku rozhodnutí uvést.³⁰ Pokud je v této době zahájeno řízení o prodloužení doby omezení, právní účinky původního rozhodnutí trvají až do nového rozhodnutí, nejdéle však jeden rok. Pokud nebylo do jednoho roku vydáno

²⁵ K tomu srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 5. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3547/2011.

²⁶ DVOŘÁK, Bohumil. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I...*, s. 443.

²⁷ Blíže viz stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 1977, sp. zn. Cpj 160/76.

²⁸ K tomu srov. např. náleze Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2016, sp. zn. IV. ÚS 1580/16.

²⁹ K časovému omezení srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2023, sp. zn. 24 Cdo 2160/2023.

³⁰ HROMADA, Miroslav, ŠÍMA, Alexander. Praktické otázky omezování svéprávnosti. *Soudní rozhledy*, 2015, roč. 21, č. 4, s. 122-126.

rozhodnutí o prodloužení omezení svéprávnosti, ztrácí účinky také výrok rozhodnutí o jmenování opatrovníka a člověk nabývá plné svéprávnosti uplynutím doby s účinky *ex nunc*.³¹ Nedojde-li k zahájení řízení o prodloužení doby omezení, uplynutím doby omezení dochází k obnově svéprávnosti v plném rozsahu.³²

1.3.1. Ustanovení opatrovníka

Řízení o omezení svéprávnosti primárně směřuje k ochraně a zabezpečení zájmů člověka, což má být zajišťováno prostřednictvím ustanoveného opatrovníka.³³ Nemůže nastat situace, kdy by osobě omezované ve svéprávnosti nebyl současně jmenován opatrovník, jelikož jmenování opatrovníka představuje obligatorní součást rozhodnutí o omezení svéprávnosti člověka.³⁴

Za přednostní způsob volby opatrovníka lze považovat jmenování určité osoby na základě předběžného prohlášení. Osoba posuzované v očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat může na základě institutu předběžného prohlášení projevit vůli, aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem (§ 38 OZ). Předběžné prohlášení může být učiněno ve formě veřejné listiny či listiny soukromé. V seznamu veřejných prohlášení o určení opatrovníka, jenž vede a spravuje Notářská komora ČR, jsou evidována předběžná prohlášení sepsaná ve formě veřejné listiny. Soud zjišťuje, zda je v seznamu prohlášení o určení opatrovníka vedeného podle jiného právního předpisu evidováno prohlášení o určení opatrovníka, případně o odvolání takového určení, učiněné tím, jehož svéprávnost má být omezena (§ 47 ZŘS). Pokud bylo prohlášení sepsáno ve formě soukromé listiny před dvěma svědky, musí soud zjišťovat jeho existenci od rodiny či přátel, jelikož takové prohlášení není nikde evidováno.³⁵ Soud k prohlášení přihlíží i tehdy, pokud je neplatné, ale nejsou zde příčiny pro pochybnosti o vůli toho, kdo je učinil (§ 44 OZ).

V případě, že prohlášení není učiněno, přihlíží soud při výběru opatrovníka k přáním opatrovance, k jeho potřebě i k podnětům osob opatrovanci blízkých, sledují-li jeho prospěch, a dbá, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi. Soud jmenuje opatrovníkem zpravidla příbuzného nebo jinou osobu opatrovanci blízkou, která osvědčí o opatrovance dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat jej i do budoucna (§ 471 odst. 2 OZ). Osobu nelze opatrovníkem jmenovat, nejsou-li splněny zákonem stanovené předpoklady. Z toho důvodu nelze ani například přihlížet k přání opatrovance, má-li být na jeho

³¹ ČUHELOVÁ, Kateřina. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I...*, s. 230.

³² LOMOZOVÁ, Andrea, SPÁČILOVÁ, Zuzana. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník...*, s. 117.

³³ K možnosti ustanovit opatrovníka bez současného omezení svéprávnosti viz např. HRUBÁ, Eva. Využití institutu prostého opatrovníka bez omezení svéprávnosti člověka. *Právo a rodina*, 2016, roč. 18, č. 6, s. 5-8.

³⁴ SVOBODA, Karel. *Nesporná řízení III*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 59.

³⁵ Srov. ČUHELOVÁ, Kateřina. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I...*, s. 233.

základě opatrovníkem jmenována osoba, která tyto podmínky nesplňuje.³⁶ Splnění podmínek pro výkon funkce opatrovníka je předmětem dokazování v opatrovníckém řízení.

Není-li zde příbuzný či osoba opatrovanci blízká, jmenuje soud jinou osobu, která splňuje podmínky pro to, aby se stala opatrovníkem. Může se jednat o jakoukoliv osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy opatrovance, s jmenováním do funkce souhlasí a projevuje o opatrovance vážný zájem, jenž hodlá projevovat i v budoucnu. Teprve tehdy, není-li zde ani taková osoba, jmenuje soud opatrovanci veřejného opatrovníka. Funkci opatrovníka vykonává v přenesené působnosti obec, v níž má opatrovanec bydliště, anebo právnická osoba zřízená touto obcí k plnění úkolů tohoto druhu. Jmenování veřejného opatrovníka není vázáno na jeho souhlas a výkon funkce nemůže odmítnout.³⁷ Nejvyšší soud zde dovodil, že v souladu s ustanovením zákona nemůže být veřejným opatrovníkem jmenován obecní úřad. V tomto ohledu se jedná o obec, jakožto právnickou osobu veřejného práva, u níž lze usuzovat na její procesní subjektivitu a způsobilost.³⁸

Zákon uvádí výčet případů, kdy osobu opatrovníkem jmenovat nelze. Jedná se o osobu nezpůsobilou právně jednat nebo osobu, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy opatrovance, případně také provozovatele zařízení, kde opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení (§ 63 OZ). Důvody jsou v těchto případech zcela zřejmé. Osoba omezená ve svéprávnosti nemůže poskytovat opatrovanci dostatečnou podporu a chránit jeho zájmy v oblastech, ve kterých nemůže sama právně jednat. Rozpor se zájmy opatrovance ohrožuje předpoklad poskytnutí dostatečné ochrany, jelikož zde může dojít ke zneužití funkce opatrovníka za účelem prosazení vlastních zájmů. Rozpor přechodného rázu může vést ke jmenování kolizního opatrovníka (§ 460 OZ). U provozovatele zařízení zákonodárce omezil možnost jmenování opatrovníkem opět z důvodu obavy ze zneužití výkonu funkce k prosazení svých zájmů v důsledku závislosti opatrovance na tomto zařízení.

Ve vztahu k rodinnému právu je postavení opatrovníka limitováno v oblasti rodičovské odpovědnosti ustanovením § 458 OZ, dle kterého není oprávněn za zastoupeného právně jednat v záležitostech týkajících se výkonu rodičovských povinností a práv. Komentářová literatura se přiklání k názoru, že výkonem rodičovských povinností a práv je třeba rozumět pouze výkon rodičovské odpovědnosti, jelikož pro výkon ostatních rodičovských povinností a práv může být zastoupení zákonným zástupcem či opatrovníkem vyžadováno.³⁹ V rámci ochrany práv a zájmů opatrovance může opatrovník za účelem naplňování jeho rodičovských povinností například hradit výživné.

³⁶ DOBROVOLNÁ, Eva. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I...*, s. 1440.

³⁷ WENZLOVÁ, Michaela. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník...*, s. 523.

³⁸ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2020, sp. zn. 24 Cdo 2877/2020.

³⁹ DOBROVOLNÁ, Eva. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I...*, s. 1417.

2. Určování rodičovství

Základním statusovým vztahem, v jehož důsledku vznikají další rodinné vazby, lze podle aktuální právní úpravy rozumět otcovství a mateřství.⁴⁰ Pro určování mateřství zákon stanovuje v souladu s římskou zásadou *mater semper certa est*⁴¹ kogentní normu, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Zákon uvádí jako jedinou a podstatnou skutečnost pro určení mateřství porod dítěte. Ačkoliv ustanovení § 426 ZŘS předpokládá, že může být vedeno řízení o popření mateřství, ustanovení hmotného práva považují domněnku mateřství za natolik silnou, že o matce nevznikne pochybnost. Zahájení řízení o určení mateřství si lze představit například v situaci, kdy není možné zjistit, kdo je matkou nalezeného dítěte, protože tato skutečnost byla utajena.⁴²

Určování otcovství se zakládá na třech právních domněnkách vycházejících z pravděpodobnosti, přičemž rozhodnutí o určení a popření otcovství jsou považována za rozhodnutí s konstitutivními účinky *ex nunc* od právní moci rozhodnutí.⁴³ Právní úprava vychází z všeobecně přijímané zkušenosti, koho lze nejpravděpodobněji v určitých případech považovat za biologického otce dítěte. Zákonné domněnky otcovství mohou být uplatněny pouze v zákonem uvedeném pořadí a pro určení otcovství ve vztahu ke konkrétnímu dítěti připadá v úvahu uplatnění vždy pouze jedné z těchto domněnek. Domněnky otcovství jsou vyvrátitelné a platí, dokud není prokázán opak.⁴⁴ Vzhledem ke zvolenému tématu a rozsahu diplomové práce je v této kapitole věnována podrobněji pozornost zejména ustanovením vztahujícím se k institutu svéprávnosti.⁴⁵

První domněnka svědčí *ex lege* manželovi matky, pokud se dítě narodí kdykoli v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne po zániku manželství, a to rozvodem či smrtí, resp. prohlášením za mrtvého, dále po prohlášení manželství za neplatné a po tom, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného. Právní úprava zde předpokládá v souladu se samotným účelem manželství, že narodí-li se dítě za trvání manželství, biologickým otcem dítěte je manžel matky. Uplatní-li se první domněnka, provede se zápis do matriky bez dalšího a není tak zapotřebí rozhodnutí soudu.⁴⁶ První domněnka otcovství má tedy vést s největší pravděpodobností k dosažení ideálního stavu, tj. souladu právního, biologického a sociálního rodičovství.⁴⁷ Svědčí-li

⁴⁰ POLIŠENSKÁ, Petra a kol. *Rodinné právo – právní postavení dítěte*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 25.

⁴¹ K tomu, zda tato zásada stále platí viz SKÁCEL, Jindřich. Est mater semper certa? *Bulletín advokacie*, 2011, č. 6, s. 26.

⁴² SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 25.

⁴³ JANTOŠOVÁ, Klára. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník...*, s. 850.

⁴⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milada, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 192-193.

⁴⁵ K ostatním hmotněprávním ustanovením určování a popírání otcovství blíže viz §§ 776–793 OZ

⁴⁶ Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 503.

⁴⁷ KUTNAROVÁ, Karolína. In: ŠMÍD, Ondřej a kol. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Praha: Leges, 2017, s. 27.

muži první domněnka, je z pohledu práva otcem dítěte, dokud není jeho otcovství popřeno. Narodí-li se dítě ženě znovu provdané před uplynutím třístého dne od zániku předchozího manželství, svědčí prvá domněnka otcovství pozdějšímu manželovi. Právní úprava tímto zamezila vzniku situace, kdy by otcovství k dítěti svědčilo dvěma mužům. Pozdější manžel má právo v šestiměsíční subjektivní lhůtě otcovství popřít, aby první domněnka svědčila manželovi předchozímu.⁴⁸ Právní úprava umožňuje konverzi první domněnky ve prospěch domněnky druhé. Pokud se narodí dítě v době mezi zahájením řízení o rozvodu a třístým dnem po rozvodu manželství, může být otcem dítěte určen jiný muž na základě prohlášení. Zákon tuto možnost stanovuje v případě, dojde-li k prohlášení manžela, příp. bývalého manžela matky, že není otcem dítěte, zatímco jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte, a matka dítěte se připojí k oběma těmto prohlášením (§ 777 OZ). Narodí-li se dítě počaté umělým oplodněním neprovdané matce, svědčí domněnka otcovství muži, který dal souhlas k umělému oplodnění (§ 778 OZ).

Základem druhé domněnky otcovství je souhlasné prohlášení jakožto projev vůle, díky němuž lze zákonem stanoveným způsobem založit k dítěti právní rodičovství zásadně odpovídající rodičovství biologickému. Jedná se o případy, kdy se dítě nenarodí do manželství. Druhou domněnku lze uplatnit tehdy, pokud nebyla uplatněna domněnka první a dítě tudíž nemá právního otce. Matka dítěte a muž, který se cítí být otcem dítěte, mohou před soudem či matričním orgánem souhlasným prohlášením určit otcovství k dítěti nezletilému, zletilému i dosud nenarozenému, bylo-li dítě již počato (§ 779 OZ).⁴⁹ Jedná se o dva jednostranné právní úkony se shodným obsahem, které musí být učiněny osobně, nicméně bez nutnosti učinit tak současně.

Třetí domněnka představuje na rozdíl od předchozích dvou nejužší sepjetí s biologickým otcovstvím. Nedojde-li k určení otcovství na základě první či druhé domněnky, určí otcovství soud. Návrh může podat matka, dítě i muž, který tvrdí, že je otcem (putativní či také domnělý otec). Zákon stanoví domněnku, že otcem je muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti. Tato doba se poté označuje jako doba rozhodná či kritická.⁵⁰ Třetí domněnku otcovství na rozdíl od předchozích dvou nelze popřít, přičemž tato skutečnost bývá podrobována kritice stran komentářové literatury.⁵¹ O určení otcovství rozhoduje soud, a proto lze účinky takového rozhodnutí zvrátit pouze prostřednictvím opravných prostředků.

⁴⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 506.

⁴⁹ Tamtéž, s. 513.

⁵⁰ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 81.

⁵¹ Viz ŠÍNOVÁ, Renáta. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV...*, s. 939.

2.1. Souhlasné prohlášení osoby omezené ve svéprávnosti

Právní úprava v OZ nově zakotvila možnost učinit souhlasné prohlášení také osobou, která není plně svéprávná. Zákon upravuje v ustanovení § 779 odst. 2 věta druhá OZ podmínku týkající se nezletilých ne plně svéprávných, kteří musí činit prohlášení vždy před soudem. Ustanovení § 780 OZ svým zaměřením navazuje na uvedenou úpravu, vztahuje se ovšem na širší okruh osob, a tedy obecně na osoby, které nejsou plně svéprávné. Povrchová úprava problematiky souhlasného prohlášení osoby omezené ve svéprávnosti, k níž se blíže nevyjadřuje ani Důvodová zpráva k OZ, vyvolává řadu otázek.

Prohlášení o otcovství smí osoba ne plně svéprávná učinit pouze před soudem. Za situace, kdy by osoba omezená ve svéprávnosti učinila prohlášení před matričním úřadem, by takové právní jednání bylo podle Králíčkové absolutně neplatné pro rozpor se zákonem.⁵² Podle názoru Jantošové by takové souhlasné prohlášení bylo zdánlivým právním jednáním dle ustanovení § 551 OZ.⁵³ Pro posouzení právního jednání jako zdánlivého zde dle mého názoru nejsou splněny zákonné předpoklady. OZ v rámci úpravy zdánlivosti právních jednání vymezuje, že o právní jednání nejde, chybí-li náležitosti vůle či jejího projevu. Odkazem na ustanovení § 551 OZ by pro zdánlivost právního jednání musela absentovat vůle jednající osoby. V uvedeném případě nepochybně jednající chtěl jednat a volní složka, tj. vnitřní psychický stav jednající osoby k jejímu jednání, zde neabsentuje. Právní jednání by mohlo být zdánlivé tehdy, pokud by nebyla projevena vážná vůle, projev vůle by byl neurčitý či nesrozumitelný nebo by jednání bylo přímo výsledkem fyzického násilí jiné osoby (*vis absoluta*). Ztotožňuji se proto s názorem Králíčkové, dle něhož by souhlasné prohlášení učiněné před matričním úřadem a nikoli před orgánem explicitně stanoveným zákonem, mělo být posuzováno pro rozpor se zákonem jako absolutně neplatné.

U osoby omezené ve svéprávnosti, která činí souhlasné prohlášení, soud dle zákona zhodnotí, zda je tato osoba schopna jednat sama nebo za ni má jednat její opatrovník (§ 780 věta druhá OZ). Lze dovodit, že tento postup připadá v úvahu jen tehdy, pokud osoba nebyla omezena ve svéprávnosti ve vztahu k prohlášení otcovství.⁵⁴

Obecně mohou nastat dvě situace. V prvním případě se jedná o situaci, kdy byla osoba činící souhlasné prohlášení pravomocným rozsudkem soudu omezena ve svéprávnosti v oblasti vyslovení souhlasného prohlášení. Otcovství poté nelze určit na základě druhé domněnky, nýbrž je nutno přistoupit k podání návrhu na určení otcovství soudem při aplikaci domněnky třetí.

Druhý případ se týká situace, kdy došlo k omezení svéprávnosti pravomocným rozsudkem soudu v jiné oblasti, tj. nikoliv konkrétně v oblasti vyslovení souhlasného prohlášení. Soud bude

⁵² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 521.

⁵³ JANTOŠOVÁ, Klára. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník...*, s. 854.

⁵⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 521.

posuzovat, zda je osoba, přestože nebyla omezena ve svéprávnosti v oblasti prohlášení otcovství, schopna učinit prohlášení a posoudit jeho důsledky.⁵⁵ Rozhodující kritérium představuje povaha a rozsah omezení svéprávnosti. Soudy musí současně s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu posoudit, zda je domnělý otec způsobilý ve věci určení otcovství samostatně jednat a své otcovství se všemi důsledky s tím spojenými založit. V opačném případě soud prohlášení nepřijme a druhá domněnka otcovství nebude založena.⁵⁶ Nutno zdůraznit, že pro zhodnocení neschopnosti domnělého otce posoudit následky jeho jednání je třeba brát zřetel na časové hledisko. Jedná-li se pouze o krátkodobý nepříznivý stav, který zde existuje a trvá v době učinění souhlasného prohlášení, má být souhlasné prohlášení soudem či matričním úřadem odmítnuto. Pokud by tedy osoba činila souhlasné prohlášení například pod vlivem léků či alkoholu a neschopnost učinit souhlasné prohlášení by tudíž nebyla dlouhodobého charakteru, lze souhlasné prohlášení učinit po odpadnutí překážky znovu.⁵⁷

Za osobu neschopnou jednat samostatně jedná dle zákona opatrovník, kterého jí jmenoval opatrovníkový soud v řízení o omezení svéprávnosti. Právní úprava nicméně vyvolává pochybnosti o její správnosti a aplikovatelnosti. Dle názoru Králíčkové by soud v pochybnostech při posuzování schopnosti osoby omezené ve svéprávnosti samostatně jednat neměl její souhlasné prohlášení přijmout a matka dítěte či dítě by měli být odkázáni na řízení o určení otcovství podle třetí domněnky.⁵⁸ Obdobně se k uvedenému vyjadřuje také Frintová, dle níž by nemělo k určení otcovství souhlasným prohlášením dojít, pokud nebude prohlášení přiměřené rozumovým a volním schopnostem osoby či nebude-li schopna posoudit jeho význam a následky. Účastníci by měli být v takovém případě vyrozuměni o možnosti určit otcovství podle domněnky třetí.⁵⁹ Podle názoru Jantošové a kolektivu autorů komentáře je učinění souhlasného prohlášení prostřednictvím opatrovníka vyloučeno.⁶⁰ Šínová považuje uvedenou úpravu za neaplikovatelnou, jelikož institut souhlasného prohlášení má primárně sloužit k dosažení souladu mezi biologickým a právním stavem.⁶¹ Prohlášení může učinit pouze muž, který si je vědom skutečnosti, že dítě zplodil, přičemž ani dokazování pomocí znaleckého posudku zde nemusí být nezvratným důkazem. S uvedenými názory se zcela ztotožňuji a považuji za nevhodné, aby za osobu omezenou ve svéprávnosti v případě, kdy má soud pochybnosti o její schopnosti ve věci jednat a posoudit důsledky svého prohlášení, jednal opatrovník. Určení otcovství je věcí osobní povahy

⁵⁵ Srov. ŠÍNOVÁ, Renáta. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV...*, s. 912.

⁵⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 521.

⁵⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV...*, s. 915.

⁵⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 521.

⁵⁹ Srov. FRINTOVÁ, Dita. In: ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II. (§ 655 až 975)*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 300-301.

⁶⁰ JANTOŠOVÁ, Klára. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník...*, s. 855.

⁶¹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV...*, s. 913.

s významnými statusovými důsledky a nelze očekávat, že opatrovník bude obeznámen se skutečným stavem věci.

Kromě uvedeného zdůrazňují skutečnost, že ustanovení o prohlášení otcovství osobou omezenou ve svéprávnosti má být použito pouze v případě, kdy osoba nebyla omezena ve svéprávnosti ve vztahu k prohlášení otcovství. Opatrovníka jmenuje soud dotčené osobě k zastupování v těch záležitostech, v nichž byla její svéprávnost omezena. Z toho důvodu by opatrovník neměl disponovat oprávněním jednat za dotčenou osobu v této oblasti.

Problematikou souhlasného prohlášení činěného opatrovníkem se zabýval také ESLP ve věci Krušković proti Chorvatsku, stížnost č. 46185/08, kdy uvedl: „*Veřejný opatrovník nemůže disponovat neomezenou mírou v otázce provedení souhlasného prohlášení o otcovství za muže s omezenou svéprávností či v otázce podání žaloby o určení otcovství.*“⁶²

Pro výše uvedené argumenty svědčí také ustanovení § 779 odst. 2 a § 781 OZ (k tomu viz blíže kapitola 2.2. této práce). První z uváděných ustanovení zdůrazňuje, že prohlášení se činí osobně před soudem či matričním úřadem. Ne plně svéprávný nezletilý jej činí vždy před soudem a není-li k tomu vzhledem ke stupni rozumové a volní vyspělosti způsobilý, druhá domněnka otcovství nemůže být založena. Králíčková k tomu poukazuje na praxi matričních úřadů, které v minulosti vyžadovaly bez zákonného podkladu k prohlášení otcovství nezletilého přivolení rodičů a takový postup proto považuje za zcela nesprávný.⁶³ S ohledem na zcela osobní povahu souhlasného prohlášení by byl i souhlas zákonného zástupce udělený nezletilému k právnímu jednání, které je ve shodě se zvyklostmi soukromého života (§ 32 OZ), v tomto případě irelevantní.⁶⁴ Je-li pro osobní povahu souhlasného prohlášení dovozována nemožnost zastoupení nezletilého zákonným zástupcem, kdy i byt' jen souhlas zákonného zástupce považuje komentářová literatura za bezpředmětný, neshledávám zde důvod pro jiný přístup ve vztahu k osobě omezené ve svéprávnosti.

2.1.1. Překážky na straně matky

Určení otcovství na základě druhé domněnky souhlasným prohlášením je ve vztahu k matce dítěte omezeno v ustanovení § 781 OZ. Na rozdíl od předchozí právní úpravy nelze za situace, kdy matka pro duševní poruchu není schopna učinit souhlasné prohlášení, učinit jednostranné prohlášení otcovství ze strany otce. Pro určení otcovství souhlasným prohlášením musí být na straně matky splněny dvě základní podmínky, a to faktická možnost získat souhlas matky a způsobilost matky k takovému jednání. Z uvedeného plyne, že pokud například matka

⁶² Rozsudek ESLP ze dne 21. 6. 2011, *Krušković proti Chorvatsku*, č. 46185/08.

⁶³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 518.

⁶⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV...*, s. 907.

dítěte již zemřela, nemůže být podmínka souhlasu matky splněna, jelikož souhlas již nelze fakticky získat.⁶⁵

Zákon stanoví, že určit otcovství souhlasným prohlášením nelze, nemůže-li matka pro duševní poruchu posoudit význam svého prohlášení nebo je-li opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou.

Ve smyslu daného ustanovení se musí jednat o závažnou duševní poruchu nikoli přechodného rázu, která činí matku neschopnou právně jednat, přičemž současně není rozhodné, zda došlo v jejím důsledku k omezení svéprávnosti.⁶⁶ Omezení matky ve svéprávnosti samo o sobě možnost učinit souhlasné prohlášení nevylučuje. Souhlasné prohlášení nelze učinit v případě, pokud byla matka pravomocným rozsudkem omezena ve svéprávnosti ve vztahu k souhlasnému prohlášení. Rozhodnutí o omezení svéprávnosti v ostatních případech vede k posouzení rozumové a volní vyspělosti pro učinění souhlasného prohlášení. Duševní stav matky je nutno posuzovat vždy v souvislosti s konkrétním souhlasným prohlášením a s ohledem na konkrétní okolnosti případu.⁶⁷

Králíčková rozlišuje ve vztahu k překážce, která je spojena s opatřením prohlášení, překážky nepřekonatelné a těžko překonatelné. Nepřekonatelnou překážkou lze rozumět například smrt matky dítěte, těžko překonatelnou poté například její nezvěstnost. Zákonodárce o nepřekonatelné překážce nehovoří, proto má být v tomto smyslu použit *argumentum a minori ad maius* neboli argument, že to, co platí pro pojem méně významný, platí o to více pro pojem významnější. Pokud tedy nelze učinit souhlasné prohlášení v případě existence těžko překonatelné překážky, bylo by absurdní dospět v případě překážky nepřekonatelné k jinému závěru. Užití druhé domněnky v těchto případech není možné, protože je nutno použít domněnku třetí v řízení o určení otcovství. Souhlasné prohlášení učiněné jednostranně otcem dítěte by bylo neplatným právním jednáním pro rozpor se zákonem.⁶⁸

Jak již bylo naznačeno v kapitole 1.1. této práce, pro nevhodnost právní úpravy umožňující zastoupení osoby omezené ve svéprávnosti opatrovníkem svědčí také právní úprava v ustanovení § 781 OZ. Zákon zde výslovně hovoří o nemožnosti určit otcovství souhlasným prohlášením z důvodu existence překážky na straně matky. Pokud matka pro duševní poruchu nemůže posoudit význam svého prohlášení, smí být otcovství určeno pouze soudem na základě třetí domněnky otcovství. Odlišný přístup ve vztahu k matce Svoboda zdůvodňuje tím, že vzhledem k významnému postavení matky není její zastoupení opatrovníkem namístě.⁶⁹

⁶⁵ Tamtéž, s. 916.

⁶⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 522.

⁶⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV...*, s. 917.

⁶⁸ Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 522.

⁶⁹ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné...*, s. 37.

Osobně shledávám rozdílný přístup neopodstatněným. Matka dítěte má nepochybně při určování otcovství významné postavení i s ohledem na uplatnění zásady *mater semper certa est*. Nutno ovšem brát zřetel na skutečnost, že rodiče hrají v životě dítěte stejně důležitou roli a jejich postavení by proto mělo být zásadně stejné. O významu postavení matky při určení otcovství na základě druhé domněnky svědčí již základní podmínka, bez níž souhlasné prohlášení nelze učinit, a to udělení souhlasu ze strany matky. Jestliže zákon vylučuje možnost, aby za matku pro její duševní poruchu činil souhlasné prohlášení opatrovník, nenacházím relevantní důvod, pro který by tato možnost přicházela v úvahu na straně otce. Podle Frintové by závěr, že jednání muže omezeného ve svéprávnosti lze nahradit jednáním opatrovníka na rozdíl od jednání matky nacházející se ve stejné pozici, u níž je určení otcovství souhlasným prohlášením *ex lege* vyloučeno, vedl bez rozumného důvodu k diskriminaci muže.⁷⁰

2.2. Popření otcovství

Popření otcovství představuje významný zásah do statusových poměrů vedoucí k zániku právního vztahu mezi dítětem a mužem, jehož otcovství bylo popřeno. Otcovství lze z toho důvodu popřít pouze pravomocným rozhodnutím soudu.⁷¹

Zákon stanovuje manželce matky, u něhož došlo k určení právního otcovství k dítěti na základě první domněnky, možnost své otcovství popřít u soudu do uplynutí šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte (§ 785 odst. 1 OZ). Subjektivní lhůtu doplňuje šestiletá objektivní lhůta běžící od narození dítěte. Popřít otcovství lze do uplynutí subjektivní lhůty, nejpozději však do uplynutí lhůty objektivní. Zákonodárce úpravou popěrných prekluzivních lhůt sledoval zajištění stability ve statusových poměrech dítěte. Nedojde-li k uplatnění práva v uvedených hmotněprávních lhůtách, právo manžela matky popírat otcovství zaniká. Návrh na popření otcovství musí dojít soudu nejpozději poslední den popěrné lhůty, soudy nicméně k opožděnému návrhu přihlíží *ex officio*.⁷²

Právo popřít otcovství manžela má i matka dítěte, jíž zákon stanovuje objektivní šestiměsíční lhůtu běžící od narození dítěte (§ 789 OZ). Právní úprava stanovující matce dítěte možnost popřít otcovství směřuje na situace, kdy manžel matky nebude mít zájem na popření otcovství, i když je mu známo, že biologickým otcem dítěte je jiný muž či otcovství jiného muže odmítá. Délka objektivní lhůty se zakládá na předpokladu, že žena by si měla být vědoma, zda může být otcem dítěte někdo jiný než její manžel.⁷³

⁷⁰ Srov. FRINTOVÁ, Dita. In: ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II...*, s. 300.

⁷¹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV...*, s. 948.

⁷² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 540.

⁷³ Srov. FRINTOVÁ, Dita. In: ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II...*, s. 301.

Otcovství určené na základě druhé domněnky mohou muž i matka dítěte popírat do šesti měsíců ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno, popř. do šesti měsíců od narození dítěte. Na rozdíl od lhůty pro popření otcovství manželem matky zde zákon upravuje prekluzivní lhůtu s objektivně určeným počátkem.⁷⁴ Odchytku odůvodňuje zejména rozdílné postavení muže, který činí souhlasné prohlášení, jelikož ten má možnost si biologické vazby k dítěti ověřit před tím, než je otcovství na základě druhé domněnky určeno.⁷⁵

Popřít otcovství určené souhlasným prohlášením zákon připouští pouze tehdy, je-li vyloučeno, že by muž mohl být otcem dítěte. K vyloučení možnosti biologického otcovství ke konkrétnímu dítěti slouží zejména důkazní prostředek ve formě znaleckého posudku z oblasti profilování DNA. Znalecký posudek ovšem není obligatorní a mohou nastat situace, kdy by jeho provedení bylo zcela nadbytečným. Existenci biologických vazeb lze prokázat i na základě jiných věrohodných důkazních prostředků. Otcovství může být vyloučeno kupříkladu z důvodu následného zjištění neplodnosti či zcela odlišného etnického původu či jiné obdobné skutečnosti.⁷⁶

Právní úprava umožňuje prominutí zmeškání lhůty do 4 měsíců od podání návrhu, vyžaduje-li to zájem dítěte a veřejný pořádek.⁷⁷ Čtyřměsíční lhůta je lhůtou pořádkovou a s jejím marným uplynutím zákon nespojuje žádné právní následky. Soud má povinnost zabývat se otázkou prominutí zmeškání lhůty i z úřední povinnosti.⁷⁸ Soud může zmeškání lhůty prominout k návrhu matrikového otce, matky dítěte, případně i bez návrhu. Na prominutí zmeškání lhůty není právní nárok a soud tak rozhoduje na základě zhodnocení konkrétních okolností případu. Na základě rozhodnutí o prominutí zmeškání lhůty soud ve věci pokračuje tak, jako by byl návrh na popření otcovství podán řádně.⁷⁹

V řízení o popření rodičovství musí dle judikatury soudy přihlížet k zájmu dítěte a jeho účelem je tak především zajistit přirozený soulad mezi právním, sociálním a biologickým otcovstvím. Kromě biologických vazeb a právního rodičovství založeného zákonnými domněnkami nelze opomíjet právo dítěte vyrůstat s tzv. sociálním rodičem, který má zájem o péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví a o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Za situace, kdy není možné zabezpečit tento soulad, musí soudy v závislosti na konkrétních

⁷⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 549.

⁷⁵ Srov. ŠÍNOVÁ, Renáta. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV...*, s. 973.

⁷⁶ Tamtéž, s. 972.

⁷⁷ Ke vztahu zájmu dítěte a veřejného pořádku viz např. HORNÍČKOVÁ, Erika. Veřejný pořádek a zájem dítěte v intencích ustanovení § 792 OZ. *Bulletin advokacie*, 2022, č. 1-2, s. 33-34.

⁷⁸ LEVÝ, Jiří. In: SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 856.

⁷⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 555.

okolnostech případu zhodnotit, který z uvedených aspektů rodičovství převažuje.⁸⁰

V rámci rekonstrukce došlo k zavedení možnosti soudu zahájit i bez návrhu řízení o popření otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů (§ 793 OZ). Vyžaduje-li to zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva, může soud řízení zahájit, pokud otec určený souhlasným prohlášením nemůže být otcem dítěte. Souhlasné prohlášení představuje prostředek, jenž připadá v úvahu pro obejití procesu osvojení dítěte, zejména pravidel mezinárodního osvojení. Ustanovení § 793 OZ proto cílí k zamezení nezákonné manipulace s dětmi, nicméně samotné zahájení řízení o popření otcovství bez návrhu manipulaci fakticky nezabrání. Soud proto zpravidla současně pozastaví výkon rodičovské odpovědnosti.⁸¹

2.2.1. Popírání otcovství osobou omezenou ve svéprávnosti

Pokud byla svéprávnost manžela matky před uplynutím popěrné šestileté lhůty omezena tak, že nemůže otcovství popřít sám, stanoví zákon zástupčí oprávnění opatrovníka. Zákon zde zohledňuje pouze běh lhůty objektivní. Ustanovení § 785 odst. 2 OZ umožňuje opatrovníku, který byl soudem jmenován za tímto účelem, podat návrh na popření otcovství ve lhůtě šesti měsíců od právní moci usnesení, kterým byl do funkce jmenován. V tomto ohledu jsou kladeny vysoké nároky na soudní praxi, jelikož je nutno vždy posuzovat povahu a rozsah omezení svéprávnosti manžela matky.⁸² Nesprávné posouzení by představovalo neodůvodněný zásah do práv osoby v rozporu se zákonem.

Právo popřít otcovství určené na základě první domněnky svědčí i matce dítěte. Pokud by došlo k omezení svéprávnosti matky dítěte v průběhu popěrné lhůty pro popření otcovství určeného na základě první domněnky, zákon stanoví příkaz k analogickému použití ustanovení o popření otcovství manželem. Případy, kdy dojde k omezení svéprávnosti matky před uplynutím popěrné lhůty, je proto nutno posuzovat podle zákonných ustanovení pro popírání otcovství manželem matky. Matka dítěte může popírat otcovství, není-li omezena ve svéprávnosti tak, že sama otcovství popřít nemůže. V takovém případě má možnost popřít otcovství opatrovník stanovený pro tento účel soudem.

Otcovství určené na základě druhé domněnky mohou muž i matka dítěte popírat do šesti měsíců ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno, popř. do šesti měsíců od narození dítěte. Pro případ popření otcovství na základě souhlasného prohlášení rodičů zákon opět výslovně zakotvuje *per analogiam* aplikaci ustanovení § 785 odst. 2 OZ o popření otcovství opatrovníkem.

Opatrovník ustanovený otci či matce již v rámci rozsudku o omezení svéprávnosti

⁸⁰ K tomu blíže srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010.

⁸¹ Srov. FRINTOVÁ, Dita. In: ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II...*, s. 331-332.

⁸² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 541.

má možnost podat návrh na popření otcovství tehdy, pokud mu soud toto oprávnění výslovně udělil, jelikož už v době vyhlášení rozsudku o svéprávnosti vyvstala potřeba takového řešení.

Ohledně otázky, zda je opatrovník oprávněn podat návrh na popření otcovství dle svého uvážení či se jedná o jeho povinnost, existuje více názorů. Dita Frintová považuje popření otcovství za úkol opatrovníka, jelikož za tímto účelem byl osobě jmenován.⁸³ Podle názoru Svobody se naopak jedná o oprávnění opatrovníka k podání návrhu, a proto opatrovník nemá povinnost návrh na popření otcovství podat. Záleží na uvážení opatrovníka, zda svého oprávnění využije, přičemž vždy postupuje v souladu se zájmy opatrovance. Neopomenutelné kritérium může představovat také přání zastoupeného založené na racionálním základu.⁸⁴ Obdobně i Levý uvádí, že při jmenování opatrovníka soudy nepřisluší, aby ve výroku rozsudku opatrovníku uložil povinnost k podání návrhu na popření otcovství.⁸⁵

Osobně se ztotožňuji s druhým názorem už jen z toho důvodu, že samotná dikce zákona hovoří o možnosti, a nikoliv o povinnosti opatrovníka otcovství popřít. Opatrovník by tedy měl důkladně zvážit okolnosti konkrétního případu, jelikož si lze představit také situaci, kdy by muž omezený ve svéprávnosti nebyl skutečným otcem dítěte, nicméně i přesto by bylo jeho přáním otcovství určené souhlasným prohlášením zachovat. Popření otcovství s sebou nese významné změny ve statusových poměrech osob. Pokud by mělo být jmenování opatrovníka za účelem podání návrhu na popření otcovství chápáno tak, že je mu tím současně uložena povinnost návrh podat, vedl by tento závěr dle mého k nepřiměřenému zásahu do práv posuzovaného. Takový zásah by navíc mohl vést k rozporu nejen se zájmy posuzovaného, ale také se zájmy dítěte.

2.3. Dílčí závěr

Svéprávnost hraje v oblasti určování rodičovství velmi významnou roli. V souvislosti s rekonfigurací rodinného práva považuji za velký přínos zavedení úpravy vymezující možnost učinit souhlasné prohlášení také osobám ne plně svéprávným. Ačkoliv vede ustanovení § 780 OZ k posílení právního postavení osob omezených ve svéprávnosti, zabývám se v této kapitole především otázkou, zda je právní úprava *de lege lata* vhodná a v praxi aplikovatelná.

Zákonodárce klade důraz, obdobně jako u ne plně svéprávných nezletilých, na možnost učinit souhlasné prohlášení výhradně před soudem. Explicitní podmínka určení otcovství na základě druhé domněnky pouze před soudem slouží k ochraně těchto osob před učiněním právního jednání, k němuž nejsou způsobilé nebo jehož důsledky nejsou schopny chápat. V tomto

⁸³ FRINTOVÁ, Dita. In: ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II...*, s. 316.

⁸⁴ Srov. SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné...*, s. 76.

⁸⁵ LEVÝ, Jiří. In: SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních...*, s. 790.

ohledu jsem dospěla odchylně od názoru Jantošové⁸⁶ k závěru, že souhlasné prohlášení učiněné před jiným orgánem má za následek absolutní neplatnost pro rozpor se zákonem.⁸⁷ S ohledem na zákonné požadavky pro zdánlivost právního jednání jsem usoudila, že tyto nebyly splněny.

Stěžejním problémem právní úpravy § 780 OZ spatřuji druhou větu daného ustanovení. Zákonodárce zde dle mého poměrně překvapivě umožňuje, aby za osobu omezenou ve svéprávnosti jednal její opatrovník, není-li toho sama schopna.

Souhlasné prohlášení je obecně věcí osobní povahy, jež vede k významným statusovým změnám. V rámci komentářové literatury nalezneme právě s ohledem na osobní povahu souhlasného prohlášení názory, dle nichž je zastoupení opatrovníkem v této záležitosti vyloučeno⁸⁸ či právní úpravu označují za neaplikovatelnou⁸⁹. Zdůrazňuji i skutečnost, že právní úprava má dopadat na situace, kdy došlo k omezení osoby ve svéprávnosti v jiné oblasti než v oblasti učinění souhlasného prohlášení. V opačném případě nelze určit otcovství na základě druhé domněnky a o určení otcovství musí rozhodnout soud. Neshledávám zde důvod pro to, aby bylo opatrovníku, který byl posuzovanému jmenován za jiným účelem než za účelem učinění souhlasného prohlášení, jeho oprávnění tímto způsobem rozšiřováno.

Pro nevhodnost právní úpravy svědčí také ustanovení § 779 odst. 2 a § 781 OZ. Je-li zákonem vyloučena možnost zastoupení zákonným zástupcem či opatrovníkem v případě nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, či matky stížená duševní poruchou, nenacházím zde rozumný důvod pro odlišný přístup ve vztahu k osobě omezené ve svéprávnosti. Ačkoliv dle některých názorů⁹⁰ rozdílnost ve vztahu k matce odůvodňuje její zvláštní postavení, dospěla jsem k závěru, že význam jejího postavení dostatečně zohledňuje podmínka jejího souhlasu pro možnost určení otcovství na základě druhé domněnky. Pokud tedy v uvedených případech lze otcovství určit pouze soudem, vede právní úprava § 780 OZ iracionálně a nelogicky ke znevýhodnění osob omezených ve svéprávnosti.

V souladu s názory komentářové literatury shledávám po posouzení judikatury a v návaznosti na komparaci s dalšími ustanoveními tuto právní úpravu za nesprávnou a v praxi neaplikovatelnou. Vhodným řešením *de lege ferenda*, které by zcela postačovalo k nápravě, by dle mého názoru bylo vypuštění věty druhé § 780 OZ z právní úpravy. Tímto způsobem by došlo ve vztahu k osobě omezené ve svéprávnosti ke zvýšení právní ochrany, a tedy posílení právního postavení v důsledku odstranění neodůvodněných odchylek.

⁸⁶ JANTOŠOVÁ, Klára. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník...*, s. 854.

⁸⁷ Shodně viz také KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 521.

⁸⁸ Srov. JANTOŠOVÁ, Klára. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník...*, s. 855.

⁸⁹ Srov. ŠÍNOVÁ, Renáta. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV...*, s. 913.

⁹⁰ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné...*, s. 37.

Popírání otcovství osobami omezenými ve svéprávnosti zákonodárce vymezuje způsobem, jenž nevyvolává příliš pochybností. V rámci této oblasti bylo mým cílem zhodnotit, zda právní úprava poskytuje osobám omezeným ve svéprávnosti na roveň postavené možnosti, dostatečnou ochranu a zda nevykazuje mezery, jež by bylo nutné vyplnit. Došlo-li u manžela matky či *per analogiam* také u matky nebo muže, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením, v průběhu popěrné lhůty k omezení svéprávnosti v oblasti popření otcovství, opravňuje zákon k podání návrhu na popření otcovství opatrovníka.

Ve sféře komentářové literatury existují rozdílné názory na to, zda podání návrhu na popření otcovství ze strany opatrovníka je jeho povinností či pouhým oprávněním. V tomto směru se přikláním k závěru, dle nichž se jedná o možnost⁹¹ opatrovníka návrh podat, a nikoliv o jeho úkol⁹². Za důležité pokládám okolnosti každého konkrétního případu, přičemž zásah do statusových poměrů podáním návrhu na popření otcovství ze strany opatrovníka může nepochybně vést k rozporu nejen se zájmy opatrovance, ale také se zájmy dítěte. Ačkoliv právní úprava hovoří o jmenování opatrovníka pro účel popření otcovství, nevede tato skutečnost dle mého sama o sobě bez dalšího k závěru, že se jedná o jeho povinnost. Zásadním hodnotícím hlediskem spatřuji samotnou dikci zákona, jež stanoví, že namísto osoby omezené ve svéprávnosti v této oblasti *může* popřít otcovství opatrovník (§ 785 odst. 2 OZ).

⁹¹ Tamtéž, s. 76.

⁹² Srov. FRINTOVÁ, Dita. In: ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II...*, s. 316.

3. Rodičovská odpovědnost

Institut rodičovské odpovědnosti představuje soubor nejvýznamnějších povinností a práv rodičů k dítěti. Současně se jedná o klíčový pojem rodinného práva, který vymezuje aktivní chování rodiče ve vztahu k dítěti do budoucna. Péče o dítě ze strany rodičů, která je vykonávána v zájmu dítěte a k jeho prospěchu, je zásadně nezastupitelná a nenahraditelná.⁹³

Soukromoprávní pojem rodičovské odpovědnosti znamená příkaz k náležitě a všestranné péči ve vztahu k dítěti. V rámci náležité péče o dítě se jedná o osobní péči o dítě, jeho výchovu, péči ve vztahu k osobě dítěte a o péči řádného hospodáře při správě jmění dítěte. Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/2015 uvedl: „...cílem péče o děti, jako součásti rodičovské odpovědnosti, je zajistit řádný všestranný vývoj dítěte, jak tělesný, tak citový, rozumový a mravní, a tím mimo jiné zajistit, aby po dosažení svéprávnosti bylo dítě již samo schopno rozhodovat o svém životě a nést následky svého jednání.“⁹⁴ Rodiče mají ve vztahu k dítěti povinnost aktivního působení a vytvoření vhodného a bezpečného prostoru pro vývoj dítěte. Rodičovskou odpovědnost musí rodiče dle zákona vykonávat v souladu se zájmy dítěte.⁹⁵

Ačkoliv se jedná o legální příkaz k náležitě neboli nejlepší rodičovské péči o dítě v souladu s nejlepším zájmem dítěte⁹⁶, nejedná se o sankci. Princip nejlepšího zájmu dítěte a obecného blaha dítěte lze dle ÚPD⁹⁷ vnímat zejména v oblasti rodičovské odpovědnosti za stěžejní právní symbol, který hraje významnou roli jako hlavní kritérium při rozhodování orgánů veřejné moci ve věcech týkajících se dětí.⁹⁸

Pojem rodičovství má absolutní právní význam a jeho právní účinky se tak naplňují nejenom mezi konkrétními rodiči a dítětem navzájem, nýbrž vůči komukoliv. Povinnost jednat rodičovsky odpovědně znamená jednat náležitě s ohledem na blaho dítěte tak, jak nejlépe to lze po rodičích objektivně požadovat po jejich citové, rozumové a volní stránce.⁹⁹

Právní normy upravující rodičovskou odpovědnost mají povahu kogentních norem a zákonné trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti proto může měnit pouze soud. Povinnostem a právům spadajícím do rodičovské odpovědnosti odpovídají práva dětí domáhat se řádného plnění těchto rodičovských práv a povinností. Výčet uvedených práv a povinností je demonstrativní. Institut rodičovské odpovědnosti plní ze své podstaty ochrannou funkci, jelikož dítě po dlouhou

⁹³ Srov. WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 776.

⁹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. 1587/2015.

⁹⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 63-64.

⁹⁶ K nejlepšímu zájmu dítěte blíže viz např. WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renáta. Nejlepší zájem dítěte. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 12, s. 1091-1108.

⁹⁷ Viz čl. 3 ÚPD

⁹⁸ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Cui bono? Bezvýjimečně ve prospěch tohoto dítěte! Zamyšlení nad péčí o dítě. *Právník*, 2015, roč. 154, č. 2, s. 107.

⁹⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Rodinné právo...*, s. 186.

dobu není schopno samo obstarávat své záležitosti a realizovat své zájmy.¹⁰⁰ Zákon upravuje základní hranice výkonu rodičovské odpovědnosti s ohledem na postavení dítěte jakožto slabšího subjektu z důvodu jeho věku, sociální a biologické nevypěstlosti. Rodiče vykonávají rodičovskou odpovědnost týkající se osoby dítěte způsobem a v míře odpovídající stupni vývoje dítěte.¹⁰¹

Rodičovská odpovědnost vzniká každému rodiči *ex lege* narozením dítěte¹⁰² a zaniká nabytím plné svéprávnosti dítěte. Rodičovská odpovědnost může zaniknout i dříve než nabytím plné svéprávnosti, a to například v případech osvojení dítěte, smrti či prohlášení dítěte za mrtvé. Vliv na trvání rodičovské odpovědnosti nemá ani skutečnost, zda rodič své povinnosti a práva vykonává či nikoliv. Nevykonává-li rodič svoji rodičovskou odpovědnost řádně, pokud ji zanedbává či zneužívá, může tento přístup vést k zásahům do rodičovské odpovědnosti ze strany soudu.

Rodiče vykonávají rodičovskou odpovědnost společně a jsou rovnocennými nositeli rodičovské odpovědnosti. Jsou-li oba rodiče určeni a současně nedošlo k omezení v jejich povinnostech či k jejich zbavení soudem, nehraje zde roli, zda se dítě narodilo v manželství či mimo něj, zda bylo svěřeno do péče některého rodiče, a dále nezáleží ani například na věku či vnitřním uspořádání rodinných vztahů.¹⁰³ Byl-li rodič zbaven rodičovské odpovědnosti nebo mu byla rodičovská odpovědnost omezena či pozastavena, koncentruje se výkon rodičovské odpovědnosti v rukou druhého rodiče (§ 878 odst. 1 OZ). V případě omezení rodičovské odpovědnosti či jejího výkonu u obou rodičů jmenuje soud dítěti opatrovníka. Pokud nemá žádný z rodičů rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu či je její výkon u obou rodičů pozastaven, jmenuje soud dítěti poručníka. Do doby, než je dítěti poručník soudem jmenován, případně dokud se osoba poručníka neujme funkce, vykonává poručenství OSPOD (§ 929 OZ).

V souladu s principy evropského rodinného práva zavedl OZ odlišování nositelství rodičovské odpovědnosti a výkonu povinností a práv z ní vyplývajících.

Nositelem práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti je každý rodič, ledaže jí byl soudem zbaven, a to i rodič nezletilý bez ohledu na věk či rozsah jeho svéprávnosti. Zákon stanoví, že rodiče a děti se nemohou vzdát svých vzájemných práv a povinností (§ 855 OZ). Rodičovská odpovědnost jako celek tedy není přenositelná na další osoby. Důvodová zpráva k OZ

¹⁰⁰ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. In: KRÁLÍČKOVÁ a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 734.

¹⁰¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 72.

¹⁰² Definici dítěte formuluje ÚPD v čl. 1 tak, že „*dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, nemá zletilosti dosaženo dříve*.“ Pro účely ZSPOD se dle § 2 odst. 1 „*dítětem rozumí nezletilá osoba*“. Dle § 126 TZ se „*dítětem rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak*“. Dále např. § 11 zákona č. 117/1995 Sb., zákon o státní sociální podpoře, definuje pojem nezaopatřené dítě. Většina pramenů práva ovšem definici neobsahuje a je vždy nutné jej vykládat ve spojení s dalšími ustanoveními.

¹⁰³ NOVÁ, Hana. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník...*, s. 911.

uvádí, že jsou-li určeni rodiče dítěte a mají-li obvyklý rozsah rodičovské odpovědnosti, zůstává odpovědnost za řádnou výchovu vždy rodičům dítěte.¹⁰⁴

Nikoli každý rodič, který je nositelem rodičovské odpovědnosti na základě právního stavu rodičovství, je současně jejím vykonavatelem. Na druhé straně platí zásadně pro výkon rodičovské odpovědnosti podmínka, že rodič je jejím nositelem.¹⁰⁵

Zvláštní pravidla pro výkon rodičovské odpovědnosti zákon stanovuje v případě nezletilého rodiče, jenž nenabyl plné svéprávnosti a rodiče pro duševní poruchu ne plně svéprávného. Výkon rodičovské odpovědnosti se v těchto případech ze zákona pozastavuje.¹⁰⁶

Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče v souladu se zájmy dítěte, které představují zásadní princip veškerého rozhodování a konání ve vztahu k dětem. Zákon předpokládá, že se rodiče na výkonu rodičovské odpovědnosti dohodnou, mají shodnou vůli a jednájí shodně. Pokud má každý z rodičů ohledně významné záležitosti odlišný názor a není možné dospět ke shodě, rozhodne soud.¹⁰⁷

3.1. Rozsah pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti

Je-li rozhodováno o omezení svéprávnosti rodiče v oblasti rodičovské odpovědnosti, dochází *ex lege* k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti (§ 868 odst. 2 OZ). Právní úprava pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti ponechává nezletilému rodiči, který nenabyl plné svéprávnosti, výkon povinnosti a práva péče o dítě. V případě omezení svéprávnosti v oblasti rodičovské odpovědnosti nejsou tato práva a povinnosti zachována ze zákona, nicméně o tom, že se rodiči vzhledem k jeho osobě zachovává výkon povinnosti a práva péče o dítě a také osobního styku s dítětem, může rozhodnout soud.

Problematickým aspektem shledávám dikci OZ, jež nehovoří o rozsahu pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti. Zákon stanoví jako jednu ze základních podmínek omezení svéprávnosti stanovení rozsahu, v jakém není člověk schopen právně jednat, a tedy rozsahu v jakém jeho způsobilost právně jednat omezil (§ 57 odst. 1 OZ). Právní úprava pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti osoby omezené ve svéprávnosti v této oblasti ovšem rozsah nezohledňuje a blíže se k němu nevyjadřuje ani Důvodová zpráva k OZ. Rodič má zásadně

¹⁰⁴ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, KYSELOVSKÁ, Tereza. In: KRÁLÍČKOVÁ a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 734.

¹⁰⁵ K tomu Důvodová zpráva k OZ nesprávně uvádí, že „rodičovskou odpovědnost také nemá ten, kdo nemá plnou svéprávnost, ani ten, kdo byl ve svéprávnosti omezen“.

¹⁰⁶ ŠINOVÁ, Renáta a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 67-68.

¹⁰⁷ NOVÁ, Hana. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník...*, s. 926.

po dobu omezení jeho svéprávnosti pozastaven výkon rodičovské odpovědnosti v celém rozsahu s výjimkou možnosti zachovat výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku *ex decreto*.¹⁰⁸

Lze si klást otázku, z jakého důvodu zákonodárce upravil pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti ze zákona bez ohledu na rozsah omezení svéprávnosti osoby v této oblasti.

Při omezení svéprávnosti člověka soud musí určit rozsah, v němž omezil způsobilost člověka právně jednat. Ustanovení § 868 odst. 2 OZ však nestanovuje návaznost na rozsah omezení svéprávnosti v oblasti rodičovské odpovědnosti, nýbrž hovoří o pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti bez dalšího. Není proto zřejmé, jaká úvaha vedla zákonodárce k úpravě, jejíž jazykový výklad směřuje k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti jako celku i u osob, u nichž byla svéprávnost omezena pouze v některých záležitostech rodičovské odpovědnosti. Dojde-li k omezení ve svéprávnosti například v oblasti spravování jmění dítěte, dle dikce zákona by měl být zároveň pozastaven výkon rodičovské odpovědnosti jako celku, tedy současně i například výkon povinnosti a práva osobního styku s dítětem či výchovy a vzdělání dítěte.¹⁰⁹

Právní úprava umožňuje přiznat osobě s omezenou svéprávností v oblasti rodičovské odpovědnosti pouze povinnost a právo péče o dítě a osobního styku, aniž by byla patrná myšlenka objasňující nevhodnost zahrnutí dalších práv a povinností do daného ustanovení. Podle daného ustanovení může nastat situace, kdy soud rozhodne pouze o přiznání práva osobního styku s dítětem rodiči omezenému ve svéprávnosti, který ovšem není s to vykonávat i péči o dítě. Soud by ale neměl zmatečně rozhodnout pouze o přiznání výkonu práva péče o dítě bez simultánního přiznání výkonu práva osobního styku s dítětem.¹¹⁰ V tomto směru je nutné zmínit, že si lze jen stěží představit možnost realizace povinnosti a práva péče o dítě bez toho, aniž by rodič současně vykonával povinnost a právo výchovy a vzdělání dítěte. Omezení se pouze na tento dle jazykového výkladu střídmy výčet povinností a práv, které soud může osobě omezené ve svéprávnosti přiznat, považují v praxi za nedostačující a jen stěží uskutečnitelné.

S ohledem na uvedené skutečnosti se nabízí zvážit, zda pojem „péče o dítě“ nebyl zákonodárce v rámci právní úpravy pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti ze zákona použit v širším smyslu, jak byl užíván zákonem o rodině.¹¹¹ Obsahem rodičovské zodpovědnosti v ZOR byly tři skupiny práv a jim odpovídajících povinností, a to právo a povinnost péče o dítě v širším slova smyslu, zastupování dítěte a správa jmění dítěte (§ 31 odst. 1 ZOR).¹¹² Právní úprava

¹⁰⁸ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 796.

¹⁰⁹ Srov. SCHÖN, Monika. Výkon rodičovské odpovědnosti rodičem s omezenou svéprávností. *Právní rozhledy*, 2014, roč. č. 13-14, s. 492-495.

¹¹⁰ NOVÁ, Hana. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník...*, s. 922.

¹¹¹ Srov. SCHÖN, Monika. Výkon rodičovské odpovědnosti rodičem s omezenou svéprávností. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 13-14, s. 492-495.

¹¹² HADERKA, Jiří. Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*. 1998, roč. 46, č. 8, s. 490.

v OZ rozšířila obsah rodičovské odpovědnosti, kdy dle ustanovení § 858 OZ zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě v užším smyslu, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, udržování osobního styku s dítětem, zajišťování jeho výchovy a vzdělání, určení místa jeho bydliště, zastupování a spravování jeho jmění. O užití pojmu péče o dítě v ZOR v širším smyslu se hovoří vzhledem k judikatuře, která pod tento pojem za účinnosti ZOR podřazovala jako součást rodičovské odpovědnosti i povinnosti a práva, která nyní již obsahuje definice v OZ.¹¹³ Logickým výkladem by bylo možné dospět k závěru, že pojem „péče o dítě“ v ustanovení § 868 odst. 2 OZ by měl být chápán a vykládán v širším smyslu. Ačkoliv by daný výklad mohl být považován za extenzivní, dle mého názoru by jím byl lépe naplněn účel daného ustanovení, který má spočívat především v ochraně dítěte. V souladu s ochranou nejlepšího zájmu dítěte považuji za stěžejní pravidlo, které by mělo platit zásadně v každém případě omezování svéprávnosti a rodičovské odpovědnosti, a to že rodičovská odpovědnost by měla být omezena v tom rozsahu, v jakém byl rodič omezen ve svéprávnosti.¹¹⁴

Bez pochybností lze z právní úpravy vyvodit, že dojde-li k omezení svéprávnosti v oblasti rodičovské odpovědnosti v celém rozsahu, je rodič nadále nositelem rodičovské odpovědnosti, avšak výkon rodičovské odpovědnosti mu bude pozastaven *ex lege* v celém rozsahu. Soud má v tomto případě, jak bylo již výše uvedeno, možnost rozhodnout o zachování výkonu povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem *ex decreto*.

Ustanovení o pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti vyžaduje s ohledem na výše uvedené skutečnosti, aby bylo čteno a vykládáno souběžně s ustanovením § 468a odst. 3 ZŘS. Soudu se zde ukládá povinnost vymezit v rozsudku, jímž se omezuje svéprávnost posuzovaného v oblasti rodičovské odpovědnosti, rozsah omezení způsobilosti posuzovaného. Je tedy zřejmé, že zákon pamatuje i na případy, kdy bude postačovat omezení rodiče v oblasti rodičovské odpovědnosti pouze v jednotlivých složkách. Podle názoru Hromady by měl zásah do rodičovské odpovědnosti odpovídat rozsahu omezení svéprávnosti rodiče za současného posouzení zájmu dítěte.¹¹⁵

Soudy, jak plyne z judikatury, vykládají ustanovení o pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti tak, že výkon rodičovské odpovědnosti se pozastavuje pouze ve složkách uvedených v taxativním výčtu ve výroku rozsudku. Dospěje-li soud k závěru, že lze rodiči vzhledem k jeho osobě zachovat pouze výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem, omezí

¹¹³ Nově přijatou definici rodičovské odpovědnosti lze proto považovat spíše za upřesnění toho, co bylo již dříve dovozováno jako součást rodičovské zodpovědnosti. Nejvyšší soud uvedl například ve svém rozsudku ze dne 29. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo 1686/2011, že právo péče o dítě zahrnuje i právo určit místo pobytu dítěte.

¹¹⁴ Viz MATIAŠKO, Maroš, RITTIHOVÁ, Barbora. *Svéprávnosti, quo vadis? Právo a rodina*, 2015, roč. 17, č. 10, s. 4.

¹¹⁵ HROMADA, Miroslav. In: SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních...*, s. 1032.

rodičovskou odpovědnost v celém rozsahu s výjimkou výkonu povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem.¹¹⁶ Judikatura tudíž pracuje s pojmem péče o dítě v užším slova smyslu a o zachování výkonu povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku mají soudy rozhodovat pouze tehdy, není-li třeba pozastavit výkon v celém rozsahu a současně nelze-li zachovat i jinou složku rodičovské odpovědnosti. S tímto přístupem se zcela ztotožňuji. Výkladem *e ratione legis* by bylo možno dospět k závěru, že úmyslem zákonodárce a účelem právní normy je především ochrana zájmů dítěte. Zájem dítěte nepochybně požívá potřebné ochrany a není nikterak ohrožen, odpovídá-li rozsah zásahu do rodičovské odpovědnosti rozsahu omezení svéprávnosti. Hledisko ochrany zájmu dítěte dále dle mého názoru nutně doplňuje soulad s koncepcí minimálního omezování svéprávnosti a principem minimalizace zásahu do práva na rodinný život (k tomu dále viz podkapitola 3.1.1. této práce). Postup dle gramatického výkladu právní normy, jenž by *ad absurdum* vedl při omezení svéprávnosti v oblasti rodičovské odpovědnosti bez dalšího *ex lege* k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti v celém rozsahu, by byl s uvedenými principy zcela v rozporu.

Okrajově uvádím, že od rodičovské odpovědnosti je dále třeba odlišit povinnosti a práva spojená s osobností dítěte a povinnosti a práva osobní povahy dle ustanovení § 856 OZ, která zůstávají zachována i rodiči omezenému ve svéprávnosti. Jedná se zejména o právo určit jméno a příjmení dítěte a právo souhlasit s osvojením dítěte. V určitých zákonem stanovených případech náleží rodiči právo určit otcovství k dítěti prohlášením (k tomu blíže viz kapitola 2. této práce). Rodič omezený ve svéprávnosti má nadále povinnost hradit výživné k dítěti, poněvadž vyživovací povinnost a právo na výživné nejsou součástí rodičovské odpovědnosti.¹¹⁷

3.1.1. Omezení svéprávnosti bez současného zásahu do rodičovské odpovědnosti

Rozhodnutím o omezení svéprávnosti rodiče v oblasti rodičovské odpovědnosti dochází *ex lege* k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti. V úvahu připadá otázka týkající se právního postavení rodiče, který byl omezen ve svéprávnosti ovšem nikoli v oblasti rodičovské odpovědnosti. Primárně si lze takovou situaci představit tehdy, pokud se osobě omezené ve svéprávnosti mimo oblast rodičovské odpovědnosti následně narodí dítě.

Svéprávnost definuje zákon jako způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem, tedy právně jednat (§ 15 odst. 2 OZ). Omezení svéprávnosti poté nastává v případě, kdy osoba není schopna právně jednat a soud tak vymezí rozsah, v jakém způsobilost člověka samostatně právně jednat omezí. Soud jmenuje osobě omezené

¹¹⁶ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2023, sp. zn. 24 Cdo 2347/2022.

¹¹⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 71.

ve svéprávnosti obligatorně opatrovníka, který jedná za opatrovance v oblastech, v nichž byl ve svéprávnosti omezen. Zákon v ustanovení § 436 odst. 1 OZ obecně vymezuje, že osoba oprávněná právně jednat jménem jiného, je jeho zástupcem a ze zastoupení vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému. V případě zastoupení nezletilého dítěte, které nenabýlo plné svéprávnosti, zákon stanoví zákonnými zástupci jeho rodiče. Důvodová zpráva k OZ definuje zákonné zastoupení rodiči jeho vznikem *ex lege* k ochraně zájmů zastoupeného.¹¹⁸ Je proto otázkou, zda osoba, která není schopna v určité záležitosti právně jednat sama za sebe, může být oprávněna právně jednat jménem jiného jako zástupce. Rodič, který je omezený ve svéprávnosti a není tudíž způsobilý právně jednat v určitých záležitostech a rozsahu sám za sebe, dle mého z logiky věci obecně nemůže v těchto záležitostech jednat jako zákonný zástupce dítěte. Shodně dovozuje i Brim, že zástupce musí být právně způsobilý jednat ve věci, v níž by měl zastupovat jiného, aniž by byl plně svéprávný.¹¹⁹ Pro přijetí tohoto závěru ovšem považuji za nutné zhodnotit vždy důkladně konkrétní okolnosti případu.

Posouzení otázky zastupování dítěte osobou omezenou ve svéprávnosti s sebou nese současně zhodnocení, zda musí omezení svéprávnosti rodiče vést vždy bez dalšího k pozastavení jeho rodičovské odpovědnosti vůči nezletilému dítěti. Touto doposud ve všech souvislostech neřešenou otázkou se zabýval Nejvyšší soud ve svém recentním rozsudku ze dne 30. 5. 2023, sp. zn. 24 Cdo 2347/2022, v němž dospěl k závěru, že za splnění určitých předpokladů může být osobě omezené ve svéprávnosti ponechána rodičovská odpovědnost v celém rozsahu.¹²⁰

V rozhodnutí Nejvyššího soudu byl blíže vymezen vztah mezi řízením o svéprávnosti rodiče a řízením o jeho rodičovské odpovědnosti. Zákon dle dikce právní úpravy nakládá s těmito řízeními jako s relativně samostatnými řízeními, o čemž svědčí soudu uložená povinnost tato řízení spojit. Relativně samostatná povaha řízení se projevuje v odlišnosti předmětu jednotlivých řízení vedoucí soud k rozhodování o svéprávnosti rodiče a jeho rodičovské odpovědnosti samostatnými výroky. Samostatné výroky mohou zásadně nabýt právní moci nezávisle na sobě. Rozdílnost předmětu spočívá také ve skutkových základech, které jsou významné pro posouzení věci s ohledem na skutkové podstaty právních norem týkajících se jednoho či druhého řízení. Soudy jsou povinny rozhodovat v řízení o omezení svéprávnosti zejména s ohledem na zájmy posuzované osoby. V řízení o rodičovské odpovědnosti hrají ovšem zásadní roli zájmy dítěte a soud proto nemůže rozhodnout o rodičovské odpovědnosti pouze na základě rozhodnutí o svéprávnosti rodiče. Toto rozhodnutí bude zohledněno zejména co do rozsahu, v jakém byla posuzovaná osoba omezena ve svéprávnosti, nicméně v řízení o rodičovské odpovědnosti musí soudy zohlednit i další

¹¹⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 114.

¹¹⁹ BRIM, Luboš. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I...*, s. 1354.

¹²⁰ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2023, sp. zn. 24 Cdo 2347/2022.

významná hlediska. Dalším projevem relativně samostatné povahy uvedených řízení je okruh účastníků, kdy v řízení o rodičovské odpovědnosti jsou navíc účastníky též druhý rodič a nezletilé dítě v zastoupení kolizního opatrovníka. Nejvyšší soud zdůraznil, že pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti není chápáno jako sankce¹²¹ pro rodiče. Stěžejní důvod pro zásah do rodičovské odpovědnosti v podobě pozastavení jejího výkonu představuje zájem dítěte. Druhé judikатурní hledisko, jež musí soudy vzít v úvahu při rozhodování o pozastavení rodičovské odpovědnosti, je princip minimalizace zásahu do práva na rodinný život. Jednotlivé případy vyžadují individuální zhodnocení a také důkladné posouzení, zda v daném konkrétním případě vyhovuje pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti zájmům dítěte. Soudy mají povinnost současně řádně prošetřit osobní a majetkové poměry nejen rodičů, ale především nezletilého dítěte. Vykonává-li osoba omezená ve svéprávnosti řádně rodičovskou odpovědnost, byť za pomoci třetích osob, a je-li to v zájmu nezletilého dítěte, nemusí být výkon rodičovské odpovědnosti pozastaven.¹²²

Uvedené rozhodnutí Nejvyššího soudu považují za velmi významné zejména s ohledem na výrazné posílení právního postavení rodiče omezeného ve svéprávnosti v oblasti rodičovské odpovědnosti. I nadále zastávám názor, že v souladu s koncepcí minimální omezení svéprávnosti člověka a nejlepšího zájmu dítěte by se měl rozsah pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti odvíjet od rozsahu omezení svéprávnosti posuzovaného a tomuto odpovídat.¹²³ Již výše jsem ovšem avizovala, že při rozhodování shledávám zásadním individuální posouzení konkrétních okolností každého případu, a především zájem dítěte¹²⁴.

Ačkoliv lze obecně uzavřít, že výkon rodičovské odpovědnosti závisí na rozsahu omezení svéprávnosti, nejví se mi spravedlivým přistoupit k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti bez ohledu na řádné posouzení objektivních možností a schopností výkonu rodičovské odpovědnosti ze strany posuzovaného rodiče. Tento přístup by nepochybně vedl mimo jiné k narušení citových vazeb mezi posuzovaným rodičem a dítětem, jelikož by se rodič v důsledku rozhodnutí soudu mohl stát pouze pasivním nositelem rodičovské odpovědnosti. Judikatura ESLP shodně uvádí, že *„...nejlepší zájem dítěte vyžaduje na jedné straně zachování vazeb dítěte s jeho rodinou s výjimkou případů, kdy se rodina ukáže jako obzvlášť nevhodná, neboť přetrvání těchto vazeb znamená vykořenění dítěte. Z toho vyplývá, že rodinné vazby mohou být přetrvány pouze za zcela mimořádných okolností a že je třeba učinit vše pro zachování osobních vztahů a případně pro „obnovení“ rodiny. Na druhou stranu je též*

¹²¹ Naproti tomu omezení rodičovské odpovědnosti či jejího výkonu nebo zbavení rodičovské odpovědnosti jsou dle Důvodové zprávy k OZ pojaty jako sankční opatření pro rodiče. Blíže viz Důvodová zpráva k OZ, zvláštní část, str. 219.

¹²² Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2023, sp. zn. 24 Cdo 2347/2022.

¹²³ Shodně viz WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 781.

¹²⁴ K nejlepšímu zájmu dítěte viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011, nebo dále např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 6. 7. 2010, *Neulinger a Šburuk proti Švýcarsku*, č. 41615/07.

*zjevně v zájmu dítěte zajistit jeho vývoj ve zdravém prostředí a rodič nemůže mít podle článku 8 právo na to, aby byla přijata taková opatření, která by poškodila zdraví a vývoj dítěte.*⁴²⁵

Jedním z hlavních předpokladů rozhodnutí o omezení svéprávnosti rodiče bez současného pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti shledávám pečlivé šetření ze strany soudu o existenci osoby, která nad posuzovaným rodičem vykonává a je i do budoucna způsobilá vykonávat potřebný dohled.

Rozhodnutí s sebou nese řadu problematických aspektů, jenž jsou dle mého názoru řešitelné na základě obecné právní úpravy. V úvahu může připadat situace, kdy rodiči není ve složitější situaci poskytnuta potřebná pomoc, jelikož dohlízející osoba není v daném okamžiku z jakéhokoliv důvodu přítomna. Dále hrozí, že se rodič bez vědomí dohlízející osoby dopustí jednání, které negativně ovlivní vývoj, bezpečí či například zdraví dítěte. Další myslitelnou situací představuje nenadálé narušení vazeb mezi rodičem a osobou vykonávající dohled v průběhu doby trvání omezení svéprávnosti. V těchto situacích lze předpokládat, že rodič, osoba vykonávající dohled, opatrovník či OSPOD, který může i přes rozhodnutí o zachování výkonu rodičovské odpovědnosti vykonávat dohled nad jejím řádným výkonem, dají podnět k zahájení řízení o přezkoumání rodičovské odpovědnosti posuzovaného rodiče. I tehdy, pokud by podnět nebyl podán, zajišťuje ochranu před nepříznivými následky nastalé situace dočasnost institutu omezení svéprávnosti. V rámci řízení o prodloužení doby omezení svéprávnosti posuzovaného rodiče bude soud na základě okolností existujících v době nového rozhodování posuzovat také jeho rodičovskou odpovědnost.

Možnost rozhodnout o omezení svéprávnosti bez toho, aniž by bylo současně zasaženo do rodičovské odpovědnosti, lze obecně dovodit ze základních zásad a principů právní úpravy. Odborná literatura s touto možností pracovala již před vydáním rozhodnutí Nejvyššího soudu, kdy například Hromada zdůrazňoval, že nebyl-li shledán věcný důvod pro omezení svéprávnosti i ve vztahu k rodičovské odpovědnosti, musí o tom být rozhodnuto zvláštním výrokem formulovaným příkladmo tak, že „*svéprávnost posuzovaného se v oblasti rodičovské odpovědnosti neomezuje*“.¹²⁶

3.2. Výkon rodičovské odpovědnosti rodiče omezeného ve svéprávnosti

Právní úprava postavení rodiče omezeného ve svéprávnosti se značně liší od právní úpravy v ZOR. Rodič omezený či zbavený způsobilosti k právním úkonům nebyl nositelem ani vykonavatelem rodičovské zodpovědnosti a tato mu také nemohla být přiznána soudem.¹²⁷

¹²⁵ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 10. 9. 2019, *Strand Lobben proti Norsku*, č. 37283/13.

¹²⁶ HROMADA, Miroslav. In: SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních...*, s. 1033.

¹²⁷ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 779.

V řízení o omezení svéprávnosti rodiče musí soud zároveň obligatorně rozhodnout o rodičovské odpovědnosti. Jedná se o případy omezení svéprávnosti osoby, která je rodičem nezletilého ne plně svéprávného dítěte a soud má proto povinnost zabývat se i rodičovskou odpovědností této osoby. Soud, který vede řízení o svéprávnosti dotčeného rodiče, bez dalšího zahájí řízení ve věci jeho rodičovské odpovědnosti a tato řízení spojí (§ 468a odst. 1 ZŘS). Nutno podotknout, že osoba omezená ve svéprávnosti se může stát rodičem i jinými způsoby než narozením dítěte. V úvahu připadají situace, kdy muž omezený ve svéprávnosti žije v manželství a soud rozhodne, že je otcem dítěte, případně muž prohlásí, že je otcem dítěte. V těchto případech rozhodne soud současně i o rodičovské odpovědnosti.

Po dobu omezení svéprávnosti v oblasti rodičovské odpovědnosti rodič zůstává nositelem rodičovské odpovědnosti, nicméně výkon rodičovské odpovědnosti je mu po celou dobu takového rozsahu omezení svéprávnosti *ex lege* pozastaven, a to zásadně v celém rozsahu, ledaže soud rozhodne o zachování výkonu povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem (k tomu blíže viz kapitola 3.1. této práce).¹²⁸

Ve vztahu k výroku rozsudku o omezení svéprávnosti se podle názoru Moniky Schön nabízela s novou koncepcí¹²⁹ omezování svéprávnosti dle OZ dvě různá pojetí, která bylo možné v rámci rozhodovací praxe soudů očekávat. První pojetí spočívalo v nutnosti preventivně chránit osobu, která není schopna si obstarávat své vlastní záležitosti, bez ohledu na to, zda je tato osoba rodičem, případně lze očekávat, že se rodičem v blízké době může stát, a to ve všech myslitelných oblastech. Vzhledem k časovému omezení dle ustanovení § 59 OZ by při rozhodování soudu nebylo nutné posuzovat okolnosti případu a potřebu preventivní ochrany dlouhodobě do budoucna. Hlavní účel tohoto pojetí spočíval v ochraně osoby omezované ve svéprávnosti a také ochraně dalších osob¹³⁰, jichž by se takové rozhodnutí dotýkalo. V rámci druhého pojetí se vyžaduje kumulativní splnění podmínek uvedených v ustanovení § 55 odst. 2 OZ a jejich všeobecný přezkum ve vztahu k jednotlivým oblastem, v nichž má k omezení svéprávnosti dojít. Zákonodárce umožňuje omezení svéprávnosti pouze tehdy, pokud by člověku jinak hrozila závažná újma a nepostačují-li mírnější a méně omezující opatření. Z doslovného výkladu uvedeného ustanovení plyne, že pokud osoba není a v blízké době se ani nemá stát rodičem, není možné ji v oblasti rodičovské odpovědnosti omezovat. Postoj zákonodárce je zřejmý také z Důvodové zprávy k OZ, která dává přednost druhému pojetí a spoléhá na pravidelné

¹²⁸ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 70-71.

¹²⁹ Srov. Důvodová zpráva k OZ, zvláštní část, str. 57-59.

¹³⁰ Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 22. 9. 2011, sp. zn. 30 Cdo 2158/2010, uvedl: „*Institut zřehavení způsobilosti ke právním úkonům, případně omezení způsobilosti ke právním úkonům není sankcí, nýbrž opatřením sloužícím především ochraně zájmu samotných fyzických osob, které pro svůj duševní stav nejsou schopny činit s dostatečnou vlastní odpovědností právní úkony. Jedná se rovněž o ochranu osob, které s takovými fyzickými osobami vstoupily do právních vztahů.*“

přezkoumávání stavu omezované osoby bez ohledu na to, zda lze tímto způsobem dosáhnout cíle právní úpravy, tj. ochrany dotčené osoby.¹³¹

Ačkoliv komentářová literatura¹³² upřednostňovala první pojetí, soudy se v rámci své rozhodovací praxe po účinnosti OZ postupně přiklonily k rozhodování v souladu s druhým pojetím institutu omezení svéprávnosti. Osobně tento přístup považují za správný, byť se jedná o pojetí restriktivnější, které má při jeho aplikaci v praxi jisté předpoklady pro výskyt problémů. Hlavním důvodem pro nemožnost využití prvního pojetí shledávám skutečnost, že rodičovská odpovědnost vzniká *ex lege* narozením dítěte (§ 858 OZ). V rámci rozhodování o omezení svéprávnosti osoby, která se ještě nestala rodičem, proto nelze rozhodovat o omezení rodičovské odpovědnosti, neboť tato doposud nevznikla. Shodně se k tomuto pojetí staví také Westphalová, která zdůrazňuje dikci zákona hovořícího o omezení svéprávnosti *rodiče*. Soud tudíž nemůže přistoupit k omezení rodičovské odpovědnosti osoby, která není rodičem, *pro futurum*.¹³³ Přestože by se první pojetí jevilo jako vhodný postup cílený k ochraně všech dětí, které by osoba omezovaná ve svéprávnosti potenciálně v budoucnosti mohla mít, není souladný s koncepcí minimálního zásahu do svéprávnosti dle ustanovení § 55 odst. 2 OZ. O omezení svéprávnosti v oblasti rodičovské odpovědnosti musí soud v návaznosti na uvedenou argumentaci a v souladu s druhým pojetím vždy rozhodovat ve vztahu ke konkrétnímu dítěti posuzované osoby.

Stěžejním nedostatkem při aplikaci druhého pojetí institutu omezení svéprávnosti shledávám absenci právní úpravy týkající se postavení osoby, která byla nejprve omezena ve svéprávnosti a následně se stane rodičem. OZ tuto situaci výslovně neupravuje, což znamená, že by tak mohla nastat situace, kdy by byl rodič omezený ve svéprávnosti v soudem stanoveném rozsahu oprávněn vykonávat v plném rozsahu rodičovskou odpovědnost. Jedná se o stav v rozporu s účelem právní úpravy, jež směřuje k ochraně dotčené osoby a nejlepšího zájmu dítěte (k tomu blíže viz podkapitola 2.2.2. této práce).

3.2.1. Právní postavení osoby omezené ve svéprávnosti před narozením dítěte

Omezením svéprávnosti člověk neztrácí své právo založit rodinu garantované mimo jiné čl. 12 EÚLP.¹³⁴ Ve vztahu k osobám omezeným ve svéprávnosti uznává jejich právo založit rodinu,

¹³¹ Srov. SCHÖN, Monika. *Rodičovská odpovědnost v novém občanském zákoníku* [online]. Olomouc: Acta Iuridica Olomucensia. 2016. In: CODEXIS [právní informační systém]. ATLAS Consulting [cit. 15. 3. 2024]. Dostupné z: <http://next.codexis.cz/literatura/LT98746?workspaceId=da7cfd9a-4b36-44e6-9f4f-efbab2688246>

¹³² Viz ŠMÍD, Ondřej. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 820.

¹³³ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 779.

¹³⁴ Viz také čl. 23 odst. 2 vyhlášky č. 120/1976 Sb., Vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech: „Uznává se právo mužů a žen uzavřít v přiměřeném věku sňatek a založit rodinu.“

svobodně a zodpovědně rozhodnout o počtu svých dětí a jejich věkovém odstupech čl. 23 sdělení č. 10/2010 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením¹³⁵ (dále jen „Úmluva“). Podle č. 23 odst. 1 písm. b) Úmluvy se osobám se zdravotním postižením dále zajišťuje uznání práva na přístup k věku odpovídajícím informacím, sexuální výchově a výchově k plánovanému rodičovství, a na poskytnutí nezbytných prostředků, které by jim umožnily uvedená práva realizovat. Orgány veřejné moci by tudíž měly dbát na zajištění řádné výchovy a vzdělávání těchto osob spočívající v poskytování srozumitelných informací o možnostech předcházení nechtěnému početí a o tom, co obnáší rodičovství. Zásah opatrovníka či jiné osoby do rozhodnutí založit rodinu není možný, jelikož toto rozhodnutí není právním jednáním. Opatrovník má významné postavení v případě, kdy je osoba omezená ve svéprávnosti v oblasti udělení souhlasu s poskytováním zdravotních služeb. Informovaný souhlas opatrovníka se vyžaduje například tehdy, pokud se žena omezená ve svéprávnosti v oblasti udělení souhlasu s poskytováním zdravotních služeb rozhodne využívat v těhotenství zdravotní služby nebo se rozhodne podstoupit interrupci (§ 35 odst. 4 ZZS).

Osoba omezená ve svéprávnosti je oprávněna obracet se na sociální pracovníky za účelem poskytnutí poradenství či podpory. Významnou roli hraje postavení opatrovníka, jemuž zákon ukládá povinnost starat se o naplnění opatrovancových práv, chránit jeho zájmy a dbát i o jeho zdravotní stav (§ 466 odst. 1 OZ). Mezi povinnosti opatrovníka tedy spadá i pomoc zajistit přístup ke zdravotním a sociálním službám, a to zejména také tehdy, dozvídá-li se, že je žena těhotná.

Opatrovníku náleží podle ustanovení § 31 odst. 5 ZZS právo na informace o zdravotním stavu pacienta s omezenou svéprávností a právo klást otázky. Pacient omezený ve svéprávnosti má právo na nepřetržitou přítomnost opatrovníka při poskytování zdravotních služeb (§ 28 odst. 3 písm. e) bod 2. ZZS). Poskytovatel zdravotních služeb má povinnost důkladně a srozumitelně informovat pacientku a opatrovníka o možných zdravotních rizicích spojených s těhotenstvím. Opatrovníku lze informaci o zdravotním stavu osoby omezené ve svéprávnosti zadržet z důvodu podezření, že se opatrovník podílí na zneužívání či týrání této osoby a poskytnutí informace by mohlo vést k jejímu ohrožení (§ 32 odst. 3 ZZS). Úkolem opatrovníka je také zajistit vytvoření vhodného výchovného prostředí pro péči o dítě, jelikož oddělení dítěte od rodičů pouze z důvodu nevhodného výchovného prostředí není přípustné.¹³⁶

¹³⁵ Podle čl. 1 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením zahrnují osoby se zdravotním postižením „osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními.“

¹³⁶ Legitimním cílem může v tomto případě být pouze zajištění ochrany života a zdraví dítěte. Blíže viz rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 12. 7. 2001, *K. a T. proti Finsku*, č. 25702/94, odst. 173.

3.2.2. Právní postavení osoby omezené ve svéprávnosti po narození dítěte¹³⁷

Problematické aspekty výkonu rodičovské odpovědnosti rodičem omezeným ve svéprávnosti vyvolávají řadu otázek týkajících se nejen způsobu aplikace právních norem ale také postupu soudů a jiných příslušných orgánů v praxi.

Jde-li o výrok rozsudku o omezení svéprávnosti, na rozdíl od dřívější běžné praxe po účinnosti OZ přistupují soudy dle druhého pojetí institutu omezení svéprávnosti k omezení rodičovské odpovědnosti pouze u osob, které již jsou rodiči. Nejedná se tak o rozhodování směřující k preventivní ochraně osoby omezované ve svéprávnosti, nýbrž o rozhodování v souladu s dikcí zákona a zásadou minimálního zásahu do svéprávnosti osoby.

Způsob výkonu rodičovské odpovědnosti rodičem omezeným ve svéprávnosti v mezidobí od narození dítěte do zahájení soudního řízení není zákonem upraven. Absence právní úpravy může dle mého směřovat k ohrožení dítěte i samotné dotčené osoby, byť omezení svéprávnosti samo o sobě nemusí znamenat, že rodič nemůže o své dítě pečovat.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí stanovuje nezbytným v případě, kdy je ohrožena řádná výchova a příznivý vývoj dítěte, přijetí opatření sociálně-právní ochrany dítěte. V ustanovení § 6 ZSPOD není výslovně uveden případ rodiče omezeného ve svéprávnosti, nicméně se jedná o demonstrativní výčet situací, v nichž je nutné poskytnout dítěti ochranu ze strany státních orgánů. Rozhodující kritérium představuje délka trvání a intenzita narušení řádného vývoje dítěte. Sociálně-právní ochrana nedopadá na krátkodobé přechodné stavy a tento stav musí přímo narušovat řádný vývoj dítěte, případně musí být způsobilý dítěti přivodit vážné následky. V těchto případech je zapotřebí dbát na přiměřenost zásahu sociálně-právní ochrany dítěte do rodiny a rodinného života dítěte, přičemž ochrana oprávněných zájmů dítěte má větší význam než ochrana soukromí rodiny.¹³⁸

OSPOD se o ohrožených dětech může dozvědět prostřednictvím subjektů, které mají dle ustanovení § 10 odst. 4 ZSPOD oznamovací povinnost, dále je oprávněn OSPOD upozornit každý (§ 7 odst. 2 ZSPOD), kdo se o situaci dítěte dozví, případně mohou o pomoc požádat sami rodiče (§ 9 ZSPOD). Zákon dále ukládá povinnost vyhledávat ohrožené děti obecnímu úřadu. Mezi nástroje sociálně-právní ochrany dětí se řadí podle části třetí ZSPOD preventivní a poradenská činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí, opatření na ochranu dětí, výchovná opatření, zajištění náhradní rodinné péče, svěření dítěte do péče jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, umístění v ústavní péči nebo uložení ochranné výchovy a sociální kuratela.¹³⁹

¹³⁷ Tato podkapitola byla zpracována z velké části za využití informací poskytnutých sociálními pracovníci Orgánu sociálně-právní ochrany dětí v Uherském Brodě.

¹³⁸ Srov. ROGALEWICZOVÁ, Romana. In: ROGALEWICZOVÁ, Romana a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 41.

¹³⁹ Tamtéž, s. 66-67.

Narodí-li se osobě omezené ve svéprávnosti dítě, mohla by být taková situace vyhodnocena jako stav ohrožující vývoj a výchovu dítěte. Z důvodu změny okolností lze podle zákona změnit či zrušit rozhodnutí o omezení svéprávnosti (§ 60 OZ a § 34 an. ZŘS). Soud tedy může v takovém případě řízení zahájit i bez návrhu a v rozsudku upravit omezení svéprávnosti ve vztahu k rodičovské odpovědnosti. Z judikatury¹⁴⁰ plyne, že v úvahu připadá také možnost zásahu ze strany soudu příslušného ve věcech péče soudu o nezletilé dle ustanovení § 466 písm. b) ZŘS, který by mohl pozastavit výkon rodičovské odpovědnosti, omezit výkon rodičovské odpovědnosti či rodičovskou odpovědnost samotnou nebo rodiče jeho rodičovské odpovědnosti zbavit. Soud má možnost zasáhnout i tzv. pomalým předběžným opatřením (§ 12 ZŘS a § 74 an. OSŘ) či předběžným opatřením dle § 452 ZŘS. Z judikatury také vyplývá, že dojde-li k takovému zásahu, je nutné posoudit, zda má být současně rozhodnuto i o zásahu do rodičovské odpovědnosti. Ochrana před nepříznivými následky nastalé situace nabízí dále také časové omezení. Právní účinky omezení svéprávnosti po třech letech zanikají a rozhodnutí o omezení svéprávnosti musí být přezkoumáno (§ 59 OZ).

Uvedené varianty pro řešení situace, kdy se rodiči omezenému ve svéprávnosti narodí dítě, vybízejí k posouzení, zda lze tyto způsoby řešení považovat za dostatečné a v praxi spolehlivě fungující. S ohledem na vytíženost orgánů sociálně-právní ochrany dětí a státních orgánů obecně se lze zabývat otázkou, v jakém časovém období od narození dítěte se o ohroženém dítěti mohou dozvědět a následně jak rychle jsou schopny zvolit a přijmout vhodná opatření. K urychlenému přijetí opatření na ochranu ohroženého dítěte směřuje právní úprava v ustanovení ZSPOD, v němž je zakotvena povinnost poskytovatelů zdravotních služeb a dalších orgánů a zařízení bezodkladně oznámit orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti nasvědčující tomu, že se jedná o ohrožené dítě. OSPOD musí poté do 30 dnů oznamovatele informovat o tom, zda shledal či neshledal, že se jedná o ohrožené dítě dle ustanovení § 6 ZSPOD. Uvedené ustanovení sice tenduje k bezodkladnému vyřešení nastalé situace, nicméně je nutno posoudit, zda zákonná úprava *de lege lata* urychlené řešení za účelem ochrany dítěte a dotčené osoby skutečně v praxi umožňuje.

Pro splnění povinnosti poskytovatelů zdravotních služeb a dalších orgánů a zařízení oznámit orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti nasvědčující tomu, že se jedná o ohrožené dítě, není zákonem stanovena přesně vymezená lhůta. Zákon zde hovoří o povinnosti učinit oznámení bez zbytečného odkladu poté, co se o takové skutečnosti dozví. Nejvyšší soud v rozhodnutí ze dne 10. 12. 2013, sp. zn. 32 Cdo 2484/2012, uvedl, že lhůta bez zbytečného odkladu je lhůta neurčitá, tedy nestanoví pro splnění povinnosti či jiné konání konkrétní časový okamžik. Jedná se o velmi krátkou lhůtu, jejíž doba trvání je odvislá od okolností konkrétního

¹⁴⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2023, sp. zn. 24 Cdo 2347/2022.

případu a míní se jí bezodkladné, neprodlené, bezprostřední či okamžité jednání směřující ke splnění povinnosti nebo k učinění právního úkonu či jiného projevu vůle.¹⁴¹

V případě narození dítěte osobě omezené ve svéprávnosti se na řešení sociální situace pacienta podílí zdravotně sociální pracovník.¹⁴² Potřebuje-li osoba omezená ve svéprávnosti podporu, měl by poskytovatel zdravotních služeb obstarat kontakt na sociálního pracovníka obce či na návazné služby. Dozví-li se zdravotně sociální pracovník, že se jedná o osobu omezenou ve svéprávnosti, případně ze způsobu jednání osoby pojme podezření, že by se o takovou osobu mohlo jednat a má pochybnosti o tom, zda bude po propuštění dítěti zajištěna dostatečná zdravotní péče, oznámí tuto skutečnost příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Nutno zdůraznit, že dítě rodiče omezeného ve svéprávnosti nelze bez dalšího považovat za dítě ohrožené. Oznámení se činí bezodkladně s ohledem na poměrně krátce stanovenou doporučenou propouštěcí dobu. OSPOD provádí od okamžiku oznámení potřebná šetření k objasnění, zda lze osobu omezenou ve svéprávnosti s dítětem propustit do domácí péče bez ohrožení jejich života či zdraví. Novorozence lze propustit do domácí péče za splnění kumulativních podmínek stanovených Metodickým opatřením uveřejněným ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví částka 7/2005.¹⁴³ Metodické opatření ovšem postrádá obecnou závaznost a jedná se pouze o doporučující postup. K hospitalizaci a poskytování zdravotnické péče se obecně vyžaduje souhlas pacienta, nejedná-li se o výjimky stanovené zákonem. U novorozence uděluje souhlas rodič. Bez souhlasu rodiče může být dítěti poskytnuta neodkladná péče, je-li dáno podezření na týrání, zneužívání nebo zanedbávání (§ 38 odst. 5 ZZS). Po dobu poskytování neodkladné péče nemůže být novorozenec propuštěn do domácí péče. V případě potřeby proto připadá v úvahu možnost pozdržet matku s dítětem v nemocnici do doby, než OSPOD provede potřebná šetření.

Úkolem orgánu sociálně-právní ochrany dětí je přijmout nezbytná opatření v případech, kdy rodič či rodiče nejsou sto dostát práv a povinností ve vztahu k dítěti tím způsobem, aby dítě nebylo vystavováno nepřiměřenému ohrožení života či zdraví. Přednost mají opatření méně represivní, kdy až po jejich vyčerpání, využití odborného poradenského zařízení či terénní sociální služby a intenzivní sociální práce s rodinou se lze uchýlit k opatření represivní povahy.¹⁴⁴ Rodičům dítěte může být uložena povinnost využít poradenskou činnost podle § 13 ZSPOD, a to zejména tehdy, pokud se prokáže, že rodiče nejsou schopni o dítě pečovat a současně nevyužili

¹⁴¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 12. 2013, sp. zn. 32 Cdo 2484/2012.

¹⁴² Blíže k pojmu zdravotně sociální pracovník viz zákon č. 96/2004 Sb., Zákon o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činnosti souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴³ Viz Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky, částka 7, ročník 2005, str. 14.

¹⁴⁴ Sborník stanovisek veřejného ochránce práv „Rodina a dítě“ [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 20. 2. 2024]. str. 29. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Rodina_a_dite.pdf

doporučenou odbornou poradenskou pomoc. K uložení této povinnosti může dojít také například v případě, kdy rodiče nedbali doporučení spolupracovat s pověřenými osobami nebo službami.

Pokud opatření nevede k požadovanému výsledku a dítě se nachází v bezprostředním ohrožení, může OSPOD podat návrh na předběžné opatření k umístění dítěte mimo péči rodičů (§ 452 an. ZŘS). Přednost má vždy umístění dítěte do péče druhého rodiče, prarodičů či jiného člena rodiny, proto je nutné předem řádně prověřit v úvahu připadající pečovatelské zdroje mezi příbuznými. Poslední možnost spočívá v uložení dítěte do ústavního zařízení. Předběžné opatření představuje vážný zásah do rodinného a soukromého života. Před podáním návrhu musí OSPOD důkladně posoudit existenci podmínek pro takový zásah a zvážit, zda nelze dosáhnout sledovaného účelu využitím mírnějších prostředků. OSPOD má povinnost po zahájení řízení o omezení, zbavení rodičovské odpovědnosti či pozastavení jejího výkonu nadále sledovat poměry v rodině a vyhodnocovat, zda opatření vedla k nápravě. Totéž platí i v případě, kdy již existuje pravomocné rozhodnutí o zásahu do rodičovské odpovědnosti. OSPOD by měl v případě, kdy pominuly důvody pro zásah do rodičovské odpovědnosti, podat návrh na jejich zrušení.¹⁴⁵

Každý je oprávněn upozornit OSPOD na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti, respektive na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti. Tímto oprávněním disponuje jakákoliv fyzická či právnická osoba bez ohledu na její poměr k dítěti.¹⁴⁶ I opatrovníku proto přísluší při důvodném podezření, že dítěti hrozí újma ze strany rodiče, upozornit na tuto skutečnost orgán sociálně-právní ochrany dětí.

3.3. Dílčí závěr

Rodičovská odpovědnost, jakožto hlavní pojem rodinného práva, představuje souhrn nejdůležitějších povinností a práv rodičů ve vztahu k dítěti. Nositelství rodičovské odpovědnosti náleží každému rodiči po celou dobu trvání rodičovské odpovědnosti. Naproti tomu výkon rodičovské odpovědnosti je úzce spjat se svéprávností rodiče.

Rozhodnutí o omezení svéprávnosti v oblasti rodičovské odpovědnosti vede ze zákona k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti s výjimkou možnosti zachovat osobě výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem. Jednou z hlavních otázek, na něž se tato kapitola zaměřuje, je rozsah pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti.

Dikce zákona hovoří o pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti, aniž by současně zohledňovala rozsah omezení svéprávnosti osoby v této oblasti. Není zřejmé, z jakého důvodu

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 47.

¹⁴⁶ PSUTKA, Jindřich. *Péče o jmění nezletilého dítěte*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 200.

zákonodárce zvolil tuto koncepci, přestože o vztahu závislosti výkonu rodičovské odpovědnosti na rozsahu omezení svéprávnosti není pochyb.¹⁴⁷ Omezení se na jazykový výklad ustanovení by vedlo *ad absurdum* k situacím, kdy by například rodiči, který byl omezen ve svéprávnosti v oblasti rodičovské odpovědnosti ve vztahu ke správě jmění dítěte, byla pozastavena rodičovská odpovědnost v celém rozsahu. Logickým výkladem by bylo možno dospět k závěru, že pojem “péče o dítě” byl zákonodárcem v ustanovení § 868 odst. 2 OZ použit v širším smyslu obdobně, jako byl užíván v ZOR (§ 31 odst. 1 ZOR). Tento výklad by ovšem mohl být považován za příliš extenzivní.¹⁴⁸

Právní úpravu pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti dle OZ je nutno číst souběžně s ustanovením § 468a odst. 3 ZŘS, jež ukládá soudu povinnost vymezit v rozsudku, jímž se omezuje svéprávnost v oblasti rodičovské odpovědnosti, rozsah omezení způsobilosti posuzovaného. Zákon tedy zřejmě počítá i s omezením rodičovské odpovědnosti pouze v jednotlivých složkách. Judikatura s právní úpravou pracuje způsobem souladným s jejím hlavním účelem. Výkladem *e ratione legis* jsem dospěla k závěru, že hlavním účelem právní úpravy a úmyslem zákonodárce je především ochrana zájmu dítěte. Toto hledisko doplňují o nutnost souladu s koncepcí minimálního omezování svéprávnosti a principem minimalizace zásahu do práva na rodinný život. Soudy vykládají právní úpravu tím způsobem, že výkon rodičovské odpovědnosti se pozastavuje v těch složkách, v nichž byla svéprávnost v této oblasti omezena. Výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem poté lze zachovat tehdy, pokud nepřipadá v úvahu zachování i jiných složek rodičovské odpovědnosti.¹⁴⁹ Ačkoliv formulace § 868 odst. 2 OZ vyvolává pochybnosti, judikatorní praxi a postup soudů při rozhodování v této oblasti považuji za správný a souladný s účelem a základními principy právní úpravy.

V této souvislosti bylo zkoumáno také to, zda omezení svéprávnosti musí nutně vést vždy také k zásahu do rodičovské odpovědnosti. Po analýze rozhodnutí Nejvyššího soudu¹⁵⁰ byla pro možnost učinit rozhodnutí o omezení svéprávnosti bez současného zásahu do rodičovské odpovědnosti vyvozena stěžejní hlediska, a to důkladné posouzení konkrétních okolností každého případu a především zájem dítěte. Lze uzavřít, že za splnění určitých předpokladů může být osobě omezené ve svéprávnosti ponechána rodičovská odpovědnost v celém rozsahu.

V návaznosti na dřívější judikatorní praxi soudů, které po účinnosti OZ vydávaly rozhodnutí o omezení svéprávnosti v oblasti rodičovské odpovědnosti i u osob, které se doposud rodiči nestaly, byla v této kapitole posuzována také v úvahu připadající pojetí institutu omezení

¹⁴⁷ Viz např. WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 779.

¹⁴⁸ Srov. SCHÖN, Monika. Výkon rodičovské odpovědnosti rodičem s omezenou svéprávností. *Právní rozhledy*, 2014, č. 13-14, s. 492-495.

¹⁴⁹ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2023, sp. zn. 24 Cdo 2347/2022.

¹⁵⁰ Tamtéž.

svéprávnosti dle Moniky Schön.¹⁵¹ Rozhodnutí soudů v minulosti směřovala k preventivní ochraně posuzovaných osob, přestože jejich rodičovská odpovědnost doposud nevznikla. Dospěla jsem k závěru o správnosti druhého restriktivnějšího pojetí, jelikož odpovídá dikci zákona a je souladné s koncepcí minimálního omezování svéprávnosti. Za správný proto hodnotím odklon judikatury od dřívější praxe k pojetí, dle něhož nelze omezit rodičovskou odpovědnost *pro futurum*¹⁵². Soudy tedy musí vždy rozhodovat ve vztahu ke konkrétnímu dítěti posuzované osoby.

Problematickým aspektem shledávám v souvislosti s druhým pojetím absenci právní úpravy vymezující právní postavení osoby omezené ve svéprávnosti, která se následně stane rodičem. Mým cílem bylo pokusit se o komplexní shrnutí právních prostředků, jež mají v mezidobí od narození dítěte do vydání rozhodnutí, které se vztahuje k rodičovské odpovědnosti posuzovaného, zaručit ochranu práv a zájmů nejen posuzované osoby, ale především také dítěte. Ačkoliv se OZ k této situaci výslovně nevyjadřuje, lze uzavřít, že ji dostatečně kryjí a řešení poskytují kromě OZ i další právní předpisy. Velmi významné postavení má v těchto případech OSPOD.

¹⁵¹ Srov. SCHÖN, Monika. *Rodičovská odpovědnost v novém občanském zákoníku* [online]. Olomouc: Acta Iuridica Olomucensia. 2016. In: CODEXIS [právní informační systém]. ATLAS Consulting [cit. 15. 3. 2024]. Dostupné z: <https://next.codexis.cz/literatura/LT98746?workspaceId=da7cfd9a-4b36-44e6-9f4f-efbab2688246>

¹⁵² Viz WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 779.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala právní úpravou vztahující se k osobám omezeným ve svéprávnosti v oblasti určování rodičovství a rodičovské odpovědnosti. Hlavním cílem této práce bylo pokusit se zodpovědět výzkumné otázky, jež byly naznačeny v úvodu práce, a to na základě analýzy předmětné problematiky a jejích aspektů.

V souvislosti s rekodifikací rodinného práva považuji za velký přínos zavedení úpravy vymezující možnost určit otcovství souhlasným prohlášením také osobám ne plně svéprávným. V druhé kapitole jsem se zabývala otázkou, zda je daná právní úprava *de lege lata* vhodná a v praxi aplikovatelná. Souhlasné prohlášení je obecně věcí osobní povahy, v jehož důsledku dochází k významným statusovým změnám. Po komparaci s právní úpravou souhlasného prohlášení nezletilých, kteří nenabýlí plné svéprávnosti, a souhlasného prohlášení matky jsem dospěla v souladu s názory některých autorů komentářové literatury k závěru, že daná právní úprava vede bez rozumného důvodu ke znevýhodnění osob omezených ve svéprávnosti a *de lege ferenda* by bylo vhodné druhou větu § 780 OZ z právní úpravy vypustit. Ve vztahu k popírání otcovství jsem se přiklonila i vzhledem k dikci zákona k závěru, že podání návrhu na popření otcovství ze strany opatrovníka není jeho povinností nýbrž pouze oprávněním a má tak činit po důkladném zvážení jednotlivých okolností konkrétního případu.

V následující kapitole byla věnována pozornost zejména rozsahu pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti a jejímu výkonu rodičem omezených ve svéprávnosti. Nejprve jsem posuzovala vzájemný vztah rozsahu omezení svéprávnosti s rozsahem zásahu do rodičovské odpovědnosti. Ačkoliv gramatický výklad ustanovení § 868 odst. 2 OZ vede k pochybnostem, ukázalo se, že soudy dané ustanovení vykládají a aplikují způsobem, jenž byl podpořen teleologickým výkladem a je souladný s koncepcí minimálního omezování svéprávnosti a principem minimalizace zásahu do práva na rodinný život. Judikatorní praxe odpovídá stanovisku, že zásah do rodičovské odpovědnosti by měl zásadně odpovídat rozsahu omezení svéprávnosti rodiče. V této souvislosti bylo zkoumáno také to, zda omezení svéprávnosti musí nutně vést vždy také k zásahu do rodičovské odpovědnosti. Po analýze rozhodnutí Nejvyššího soudu byla dovozeno, že na základě posouzení konkrétních okolností každého případu a zájmu dítěte může být osobě omezené ve svéprávnosti ponechána rodičovská odpovědnost v celém rozsahu.

V návaznosti na dřívější postupy soudů, které po účinnosti OZ vydávaly rozhodnutí o omezení svéprávnosti v oblasti rodičovské odpovědnosti i u osob, které se doposud rodiči nestaly, byla v této kapitole hodnocena také v úvahu připadající pojetí institutu omezení

svéprávnosti. Přestože představuje preventivní ochrana pojetí méně restriktivní, odklon judikatorní praxe od daného pojetí jsem zhodnotila kladně a za souladný s dikcí zákona.

Dalším zkoumaným problematickým aspektem byla absence právní úpravy vymezující právní postavení osoby omezené ve svéprávnosti, která se následně stane rodičem. Mým cílem bylo pokusit se o komplexní shrnutí právních prostředků, jež mají v mezidobí od narození dítěte do vydání rozhodnutí, které se vztahuje k rodičovské odpovědnosti posuzovaného, zaručit ochranu práv a zájmů nejen posuzované osoby, ale především také dítěte. Ačkoliv se OZ k této situaci výslovně nevyjadřuje, lze uzavřít, že zákonodárce stanovuje řadu institutů zabraňujících ohrožení dítěte i samotné osoby omezené ve svéprávnosti. Tento stav dostatečně kryjí a řešení poskytují kromě OZ i další právní předpisy.

Seznam použitých zdrojů

Právní předpisy a související dokumenty:

- Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ve znění účinném od 1. 1. 1917 do 31. 12. 1965.
- Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném ke dni 31. 3. 1964.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 428/2011 Sb. účinném ke dni 1. 1. 2013.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění účinném od 1. 4. 1964 do 31. 12. 2013.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.
- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 96/2004 Sb., Zákon o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činnosti souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 117/1995 Sb., zákon o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 114.
- Usnesení předsednictva ČNR 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky.
- Sdělení č. 10/2010 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.
- Vyhláška č. 120/1976 Sb., Vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.
- Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky, částka 7, ročník 2005, str. 14.

Monografie:

- HRUŠÁKOVÁ, Milada, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, 192-193 s.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, 36 s.

- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 72 s.
- KŘIVÁČKOVÁ, Jana a kol. *K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 55 s.
- ŠMÍD, Ondřej a kol. *Povinnosti a práva rodičů ke dětem*. Praha: Leges, 2017, 27 s.
- POLIŠENSKÁ, Petra a kol. *Rodinné právo – právní postavení dítěte*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 25 s.
- PSUTKA, Jindřich. *Péče o jmění nezletilého dítěte*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 200 s.
- ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, 63 s.
- RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 25 s.
- RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, 81 s.
- SVOBODA, Karel. *Nesporná řízení III*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 2 s.
- SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 25 s.

Komentáře:

- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 503 s.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, 94 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, 438 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, 349 s.
- PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, 117 s.
- ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II. (§ 655 až 975)*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 300 s.
- SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 856 s.
- ROGALEWICZOVÁ, Romana a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, 41 s.

Odborné články:

- HADERKA, Jiří. Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*, 1998, roč. 46, č. 8, s. 490.
- HORNÍČKOVÁ, Erika. Veřejný pořádek a zájem dítěte v intencích ustanovení § 792 OZ. *Bulletin advokacie*, 2022, č. 1-2, s. 33-34.
- HROMADA, Miroslav, ŠÍMA, Alexander. Praktické otázky omezování svéprávnosti. *Soudní rozhledy*, 2015, roč. 21, č. 4, s. 122-126.
- HRUBÁ, Eva. Využití institutu prostého opatrovníka bez omezení svéprávnosti člověka. *Právo a rodina*, 2016, roč. 18, č. 6, s. 5-8.
- MATIAŠKO, Maroš, RITTICHOVÁ, Barbora. Svéprávnosti, quo vadis? *Právo a rodina*, 2015, roč. 17, č. 10, s. 4.
- SCHÖN, Monika. Výkon rodičovské odpovědnosti rodičem s omezenou svéprávností. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 13-14, s. 492-495.
- SKÁCEL, Jindřich. Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*, 2011, č. 6, s. 26.
- WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renáta. Nejlepší zájem dítěte. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 12, s. 1091-1108.
- ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Cui bono? Bezvýjimečně ve prospěch tohoto dítěte! Zamyšlení nad péčí o dítě. *Právník*, 2015, roč. 154, č. 2, s. 107.

Judikatura:

- Nález Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2016, sp. zn. II. ÚS 934/16.
- Nález Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. 1587/2015.
- Nález Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2016, sp. zn. IV. ÚS 1580/16.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 5. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3547/2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2023, sp. zn. 24 Cdo 2160/2023.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2020, sp. zn. 24 Cdo 2877/2020.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo 1686/2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2023, sp. zn. 24 Cdo 2347/2022.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2011, sp. zn. 30 Cdo 2158/2010.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 12. 2013, sp. zn. 32 Cdo 2484/2012.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3061/2012.

- Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 1977, sp. zn. Cpj 160/76.
- Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 21. 6. 2011, *Krušković proti Chorvatsku*, č. 46185/08.
- Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 6. 7. 2010, *Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku*, č. 41615/07.
- Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 10. 9. 2019, *Strand Lobben proti Norsku*, č. 37283/13.
- Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 12. 7. 2001, *K. a T. proti Finsku*, č. 25702/94.

Internetové zdroje:

- SCHÖN, Monika. *Rodičovská odpovědnost v novém občanském zákoníku* [online]. Olomouc: Acta Iuridica Olomucensia. 2016. In: CODEXIS [právní informační systém]. ATLAS Consulting [cit. 15. 3. 2024]. Dostupné z: <https://next.codexis.cz/literatura/LT98746?workspaceId=da7cfd9a-4b36-44e6-9f4f-efbab2688246>
- Sborník stanovisek veřejného ochránce práv „Rodina a dítě“ [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 20. 2. 2024]. str. 29. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Rodina_a_dite.pdf

Shrnutí

Diplomová práce pojednává o problematice některých právních aspektů pojmu svéprávnosti ve vybraných oblastech rodinného práva, konkrétně o vybraných problémech souvisejících s omezenou svéprávností v oblasti určování rodičovství a rodičovské odpovědnosti. Práce má poskytnout exkurz do stávající právní úpravy a závěrů judikatury i komentářové literatury s ní související.

Hlavním cílem této práce bylo pokusit se zodpovědět výzkumné otázky, jež byly naznačeny v úvodu práce, a to na základě kritické analýzy předmětné problematiky.

Text práce nejprve vymezuje podstatu institutu svéprávnosti a zejména pak předpoklady pro její omezení. V další části se zaměřuje na problematiku právní úpravy souhlasného prohlášení osoby omezené ve svéprávnosti a posuzuje, zda může v této záležitosti za osobu jednat její opatrovník. Následně věnuje pozornost rozsahu pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti a výkonu rodičovské odpovědnosti osobou omezenou ve svéprávnosti.

Abstract

The thesis deals with the issue of some legal aspects of the concept of legal capacity in selected areas of family law, specifically with selected problems related to limited legal capacity in the area of determination of parenthood and parental responsibility. The thesis is intended to provide an excursus into the existing legal regulation and the conclusions of case law and commentary literature related to it.

The main objective of this thesis was to attempt to answer the research questions outlined in the introduction of the thesis, based on a critical analysis of the subject matter.

The text of the thesis first defines the essence of the institute of self-legislation and, in particular, the prerequisites for its limitation. In the next part, it focuses on the issue of the legal regulation of the consensual declaration of a person limited in his/her legal capacity and assesses whether his/her guardian can act for the person in this matter. It then considers the scope of the suspension of parental responsibility and the exercise of parental responsibility by a person with reduced capacity.

Klíčová slova

Svéprávnost, omezená svéprávnost, opatrovník, určování rodičovství, rodič, dítě, druhá domněnka otcovství, souhlasné prohlášení, popírání otcovství, rodičovská odpovědnost, pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti

Keywords

Legal capacity, limited legal capacity, guardian, determination of parenthood, parent, child, second assumption of paternity, declaration of consent, denial of paternity, parental responsibility, suspension of parental responsibility